

נהרגו עם דגל לבן

מקרי הרג של אזרחים פלשתינאים במבצע "עופרת יצוקה"

Copyright © 2009 Human Rights Watch
All rights reserved.
Printed in the United States of America
ISBN: 1-56432-530-X
Cover design by Rafael Jimenez

Human Rights Watch
350 Fifth Avenue, 34th floor
New York, NY 10118-3299 USA
Tel: +1 212 290 4700, Fax: +1 212 736 1300
hrwnyc@hrw.org

Poststraße 4-5
10178 Berlin, Germany
Tel: +49 30 2593 06-10, Fax: +49 30 2593 0629
berlin@hrw.org

Avenue des Gaulois, 7
1040 Brussels, Belgium
Tel: + 32 (2) 732 2009, Fax: + 32 (2) 732 0471
hrwbe@hrw.org

64-66 Rue de Lausanne
1202 Geneva, Switzerland
Tel: +41 22 738 0481, Fax: +41 22 738 1791
hrwgva@hrw.org

2-12 Pentonville Road, 2nd Floor
London N1 9HF, UK
Tel: +44 20 7713 1995, Fax: +44 20 7713 1800
hrwuk@hrw.org

27 Rue de Lisbonne
75008 Paris, France
Tel: +33 (1) 43 59 55 35, Fax: +33 (1) 43 59 55 22
paris@hrw.org

1630 Connecticut Avenue, N.W., Suite 500
Washington, DC 20009 USA
Tel: +1 202 612 4321, Fax: +1 202 612 4333
hrwdc@hrw.org

Web Site Address: <http://www.hrw.org>

1-56432-530-X

אוגוסט 2009

נהרגו עם דגל לבן מקרי הרג של אזרחים פלשתינאים במבצע "עופרת יצוקה"

- דו"חות של ארגון Human Rights Watch מן העת האחרונה על ישראל ורצועת עזה.....1
1. תקציר 2
- מתודולוגיה 7
2. המלצות..... 8
- לממשלת ישראל..... 8
- למדינות החברות באו"ם 8
3. הרג תושבי עזה שסימנו כי הנם אזרחים 9
4. הימנעות מחקירה 38
5. סטנדרטים משפטיים בינלאומיים..... 45
- תודות..... 49
- נספח..... 50

דו"חות של ארגון Human Rights Watch מן העת האחרונה על ישראל ורצועת עזה

רקטות מעזה: ירי רקטות על-ידי ארגונים פלשתיניים חמושים ופגיעתו באזרחים, אוגוסט 2009

עוול מדויק: הרג אזרחים תושבי רצועת עזה בטילים שנורו מתוך מטוס ללא טייס, יוני 2009

בחסות המלחמה: אלימות פוליטית של חמאס ברצועת עזה, אפריל 2009

גשם של אש: השימוש הבלתי חוקי של ישראל בזרחן לבן ברצועת עזה, מארס 2009

במחסור ובסכנה: משבר הומניטארי ברצועת עזה, ינואר 2009

לסיקור המלא ראו: <http://www.hrw.org/en/features/israel-gaza> (אנגלית)

1. תקציר

"אני רוצה להבין אם עשיתי לישראל משהו רע שאני נענש ככה"
ח'אלד עבד רבו, שבתו בת השנתיים ובתו בת השבע נורו למוות ב-7 בינואר בעת
שהניפו דגלים לבנים מחוץ לביתן.¹

בדו"ח זה מתועדים שבעה אירועים שבהם חיילים ישראלים ירו על אזרחים בנשק קל במהלך המבצע
הצבאי שנערך ברצועת עזה בחודשים דצמבר 2008 וינואר 2009. בהתקפות אלה נהרגו 11 אזרחים,
כולל חמש נשים וארבעה ילדים. לפחות שמונה אזרחים נוספים נפצעו.

אמנם, נפגעים אלה מהווים רק חלק קטן מכלל הפלשתינאים שנהרגו ונפצעו במה שישראל כינתה
מבצע "עופרת יצוקה", אך נסיבותיהן של ההתקפות שבהן נהרגו הופכות מקרים אלה לבולטים
במיוחד. בכל אחד מן המקרים, הקורבנות עמדו, הלכו או נסעו באיטיות בכלי רכב ביחד עם אזרחים
בלתי חמושים נוספים שניסו לסמן שאינם לוחמים באמצעות הנפת דגל לבן. כל הראיות הזמינות
מצביעות על כך שהכוחות הישראליים שלטו באזורים שבהם הותקפו האזרחים, שלא התחוללו
קרבות בזמן התקפות אלה וכי לוחמים פלשתינאים לא מצאו מסתור בין האזרחים שנורו ונהרגו. על-
פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי (דיני המלחמה), אנשים אלה היו אזרחים שלא השתתפו בפעולות
האיבה, בין אם הניפו דגלים לבנים בין אם לאו, ולכן אסור היה לתקוף אותם.

ארגון Human Rights Watch ערך חקירות נרחבות בנוגע לכל אחת מן התקריות הללו. במסגרת
חקירות אלה ביקרו נציגי הארגון בזירות האירועים, בחנו ראיות בליסטיות, אספו מסמכים רפואיים,
וראינו עדי ראייה רבים. עבור כל אחד מן האירועים ראינו בנפרד שלושה עדי ראייה לפחות. באחד
המקרים, מומחים לפתולוגיה משפטית בדקו אישה ששרדה את ההתקפה. צה"ל דחה בקשות חוזרות
ונשנות של ארגון Human Rights Watch להיפגש עם נציגיו ולדון במקרים אלה. צה"ל אף לא השיב
לשאלות שהוגשו לו בכתב בנוגע למקרים האמורים (ראו נספח).

בכל אחת מן התקריות, הראיות מספקות לכל הפחות אינדיקציה חזקה לכך שהחיילים הישראלים
לא נקטו אמצעי זהירות אפשריים כדי להבחין בין אזרחים לבין לוחמים לפני שביצעו את ההתקפה,
או חמור עוד יותר – ירו במכוון על אנשים שהיה ידוע כי הם אזרחים.

על-פי דיני המלחמה, צדדים לעימות מזוין חייבים לנקוט את כל האמצעים האפשריים כדי להבחין
בין אזרחים לבין לוחמים, ומותר להם לתקוף רק לוחמים. אזרחים מאבדים את ההגנה מהתקפה
כאשר הם משתתפים במישרין בפעולות האיבה. התקפות מכוונות על אזרחים הן הפרות של דיני
המלחמה, ואנשים המבצעים אותן או מורים עליהן אחראים לפשעי מלחמה.

¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ח'אלד עבד רבו, ג'באליא, 25 בינואר 2009.

בנוסף לכך, על-פי דיני המלחמה שומה על מדינות לחקור ללא משוא פנים טענות מהימנות בדבר הפרות קשות של דיני המלחמה ולחייב את כל מי שיימצא אחראי לפשעי מלחמה לשאת באחריות למעשיו, ללא קשר לדרגתו. עם זאת, נכון להיום, ממשלת ישראל וצה"ל לא קיימו חקירות רציניות בנוגע למרבית מהטענות המהימנות בדבר הפרת דיני המלחמה בידי כוחות ישראלים במהלך "עופרת יצוקה", ובכלל זה הטענות המובאות בדו"ח זה. כאשר חיילים ישראלים שלחמו במבצע סיפרו בפומבי על התקפות על אזרחים ועל הפרות אחרות, פטר צה"ל את טענותיהם בכך שמדובר בעדויות שמיעה ובגוזמאות, וביקר את החיילים על כך שדיברו.

ישראל האשימה באופן קבוע את חמאס במותם של אזרחים תושבי רצועת עזה במבצע "עופרת יצוקה" בטענה שחמאס לחם מתוך אזורים מיושבים והשתמש באזרחים כ"מגנים אנושיים", כלומר השתמש במכוון באזרחים כדי להרתיע את הכוחות הישראלים מפני תקיפה של כוחות פלשתינאים.

במקרי ההרג המתועדים בדו"ח זה, ארגון Human Rights Watch לא מצא כל ראיה לכך שלוחמים פלשתינאים השתמשו כמגנים אנושיים באזרחים שנפלו קורבן להתקפות, ואף לא לכך שאזרחים נורו לאחר שנקלעו לאש צולבת בין כוחות ישראלים ופלשתינאים. בכל אחת מן התקריות נראה היה שכוחות ישראלים שלטו במתרחש, ולוחמים פלשתינאים נטשו את האזור קודם לביצוע הירי. הקורבנות האזרחים נראו היטב לעין ודומה שלא נשקפה מהם כל סכנה ביטחונית.

בכל אחד משבעת המקרים, לפחות אדם אחד הניף דגל לבן מאולתר עשוי מבד או מבגד. המשפט ההומניטארי הבינלאומי מכיר בכך כסימן להפוגה או לכניעה. אזרחים נהנים מחסינות מפני התקפה בין אם הם מניפים דגל לבן בין אם לאו. במקרים אלה אין ספק כי הם הניפו דגלים במטרה להבהיר את מעמדם האזרחי, כלומר להראות שאינם משתתפים בלחימה ושלא נשקפת מהם כל סכנה.

שני מפקדים ישראלים טענו כי לוחמים פלשתינאים השתמשו בדגלים לבנים כדי למגן את עצמם מפני התקפה, אך לא סיפקו פרטים שיאפשרו חקירה של טענות אלה, כמו תאריך, שעה ומקום. קצין בדרגת אלוף משנה אמר לתקשורת כי חייליו ראו לוחמי חמאס נעים בין בתים כשהם אוחזים בדגלים לבנים. קצין אחר, גם הוא בדרגת אלוף משנה, אמר כי חייליו ראו לוחם חמאס מסתתר מאחורי אישה שהחזיקה דגל לבן וקבוצת ילדים. צה"ל דחה בקשות של ארגון Human Rights Watch לדון בטענות אלה, כמו-גם בממצאים הכוללים יותר שלנו.

באחד המקרים המתועדים בדו"ח זה, שהתרחש במזרח ג'באליא ב-7 בינואר, שתי נשים ושלושה ילדים ממשפחת עבד רבו עמדו במשך כמה דקות מחוץ לביתם – לפחות שלושה מהם החזיקו פיסות בד לבנות – ואז פתח חייל ישראלי באש והרג שתי ילדות, בת שבע ובת שנתיים, ופצע את סבתן וילדה שלישית. הסבתא, שנורתה פעמיים, אמרה בעדותה, "נפנפנו בדגלים במשך שבע עד תשע דקות כשאנחנו פונות אליהם [החיילים]". לדבריה, "פתאום הם התחילו לירות והילדות נפלו על הארץ".

דיווחים של עדי ראיה, עקבות שטנקים הותירו על הארץ, תרמילי קליעים ומארז תחמושת שנמצא בזירת האירוע, כמו-גם בדיקה של הסבתא מומחים לפתולוגיה משפטית, כולם מצביעים על כך שחייל ישראלי ירה על אישה וילדות שהיו ניתנות לזיהוי ובלתי חמושות.

ב-13 בינואר, חייל ישראלי שהוצב בכפר ח'וזאעה ירה למוות בראויה א-נג'אר, בת 47, ופצע את קרובת משפחתה, יאסמין, בת 23. שתי הנשים הלכו לאור יום בתוך קבוצה קטנה על כביש ישר, וניסו לעזוב את שכונת מגוריהן אחרי שישראל השתלטה עליה. ראויה החזיקה דגל לבן. קודם לכן, חיילים השתלטו על בית במורד הרחוב, במרחק של 230 מטר, אך ככל הנראה לא ביצעו כל ירי אזהרה כדי להרתיע את הקבוצה.

שלוש מתוך התקריות המוצגות בדו"ח זה התרחשו בכפר אל-עטאטרה שבצפון הרצועה או בסביבותיו. במועד מוקדם יותר, כוחות ישראליים נלחמו באזור זה בחמאס. הקרבות פסקו לפני הירי על האזרחים, ובכל אחד מן המקרים האזרחים היו גלויים לעין, לא חמושים, ונפפו בדגלים לבנים. באחד המקרים הלכו האזרחים בקבוצה ברחוב פתוח. במקרה אחד האזרחים נסעו באיטיות על טרקטורים ובמכוניות, וניסו לעזוב את האזור ולפנות ממנו פצועים והרוגים מהתקפות קודמות.

לדברי עומר אבו חלימה, בן 18, "נהגנו בטרקטור ובדרך ראינו טנקים וחיילים. כשראינו אותם [החיילים הישראליים] הם הורו לנו לעצור. אחרי שעצרנו הם ירו עלינו. הם הרגו את בן הדוד שלי מטר. בן הדוד שלי מוחמד נפצע ומת מאוחר יותר".

במקרה השלישי שהתרחש באזור אל-עטאטרה, שתי נשים שאחזו בדגלים לבנים יצאו מתוך בית שצה"ל הרס באותה עת כדי לומר לחיילים שבבית יש אזרחים. לדברי אחת מהן, זכייה אל-קאנוע, בת 55, "פתחנו את הדלת וצלף ירה עלינו מתוך בית. איבתיסאם נפגעה ואני הסתובבתי כדי לחזור פנימה ואז קליע נוסף שפיש את הגב שלי. איבתיסאם מתה על מפתן הדלת".

שבע התקריות המתועדות בדו"ח זה אינן משקפות את כלל מקרי הירי באזרחים בנשק קל שהתרחשו, על-פי טענות, באירועי הלחימה האחרונים ברצועת עזה. סוכנות הידיעות איי-פי דיווחה על שני מקרים נוספים: הריגתה של שהד חגי, בת שנתיים, ופציעתה של עביר חגי, בת 33, באירוע אחד; והריגתה של מהדייה עייאד, בשנות השבעים לחייה, באירוע השני.² יתר על כן, שני חיילים ישראליים שלחמו במבצע "עופרת יצוקה" סיפרו על שתי תקריות – הריגתם של אם ושני ילדיה שנכנסו לתוך אזור אסור בתנועה, והריגתה של קשישה – אף כי ייתכן שמדובר באותם מקרים שסוכנות איי-פי דיווחה עליהם. צה"ל מסר כי הוא חקר את טענות החיילים והגיע למסקנה שהן לא היו מבוססות. בשל הגישה המוגבלת של חוקרי ארגון Human Rights Watch לרצועת עזה, הארגון לא חקר את המקרים הללו.

ארגון "שוברים שתיקה", שחבריו הם חיילים ישראליים משוחררים, פרסם בחודש יולי את עדויותיהם של 26 חיילים קרביים ישראליים, חלקם בשירות מילואים וחלקם בשירות סדיר, שהשתתפו במבצע "עופרת יצוקה". שניים מהחיילים תיארו כיצד חיילים ירו למוות בקשיש פלשתינאי שהתקרב בשעות הלילה למוצב צה"ל שהוקם בתוך בית. לדבריהם, כאשר זוהה הקשיש לראשונה כשהוא הולך ברחוב ריק מאדם עם פנס במרחק של לפחות 150 מטר מן הבית, סרב המפקד להורות על ביצוע ירי הרתעה, ולכן חיילים ירו בו למוות כשהגיע למרחק של 25 מטר בהתאם להוראות הפתיחה באש שלהם.

² קרין לאוב, "ראיונות מחזקים טענות בדבר התנהלות בלתי הולמת של הצבא הישראלי בעזה", איי-פי, 26 במרץ 2009.

עד כה, ממשלת ישראל וצה"ל דחו מכול וכול טענות בדבר התנהלות פסולה בכל הנוגע למותם של אזרחים בלחימה ברצועת עזה, בטענה שהצבא עשה כל שלא ידו כדי להבחין בין לוחמים לאזרחים. מרכיב יסוד בטיעון שלהם הוא כי צה"ל הזהיר אזרחים מבעוד מועד מפני פעולות צבא באמצעות פיזור כרוזים, העברת הודעות טלפוניות ופריצה לשידורי רדיו וטלוויזיה מקומיים.³ המשפט ההומניטארי הבינלאומי מעודד כוחות מזוינים לתת אזהרה מוקדמת להתקפות כשהנסיבות מתירות זאת, אך על האזהרות להיות "יעילות". ברצועת עזה, אזהרותיו של צה"ל היו מעורפלות מדי, ופעמים רבות כוונתו בכלליות ל"תושבי האזור". הכרוזים שהושלכו מגובה רב התפזרו על פני אזורים נרחבים; רבים מתושבי הרצועה אמרו לארגון Human Rights Watch כי הם התעלמו מן הכרוזים בגלל שכיחותם הרבה, בשל תפוצתם הנרחבת ומשום שהיו בלתי מדויקים. בנוסף לכך, האזהרות לא כללו הנחיות לאזרחים בדבר המקומות שבהם יוכלו למצוא מחסה לאחר שינטשו את בתיהם. עם תחילת המבצע הקרקעי ב-3 בינואר הזהיר צה"ל תושבים וקרא להם לעבור "למרכזי הערים", אך אז כמה ממרכזי הערים הותקפו. בין השאר הותקפו בתי ספר של האו"ם באזורים עירוניים שאזרחים מצאו בהם מקלט. בסופו של דבר, בהינתן הסגר על גבולות הרצועה, שנאכף בעיקר על-ידי ישראל אך גם על-ידי מצרים בדרום, לא עמד לרשות תושבי רצועת עזה שום מקום בטוח שאליו היו יכולים לברוח. לבסוף, גם לאחר שהופצו אזהרות, המשפט ההומניטארי הבינלאומי מחייב את הכוחות התוקפים לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים כדי למנוע אובדן של חיי אזרחים ופגיעה ברכוש אזרחי. עצם העובדה שכוח תוקף הפיץ אזהרה מוקדמת, אין בה כדי להתיר לו להתעלם מחובתו למזער את הפגיעה באזרחים. אסור לכוחות תוקפים להניח כי כל האנשים שנותרו באזור מסוים לאחר שהופצה לגבי אזהרה הם מטרות לגיטימיות להתקפה.⁴

ב-22 באפריל פרסם צה"ל את תוצאותיהם של תחקירים פנימיים שערך על התנהלות כוחותיו ברצועת עזה. במסמך שהופץ נקבע כי "במהלך מבצע 'עופרת יצוקה' פעל צה"ל בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי", וכי התחקירים העלו "מספר לא גדול של טעויות ושגיאות מודיעיניות או מבצעיות תוך כדי הלחימה", ואשר היו "בלתי-נמנעות".

תחקיריו של צה"ל לא כללו אף אחת מן התקריות המתועדות בדו"ח זה, אף כי ארגון Human Rights Watch שלח לצה"ל פרטים עליהן כבר בתחילת פברואר 2009, ובכלל זה את נקודות הציון של זירות האירועים, את שמות ההרוגים והפצועים ואת נסיבות המוות (ראו נספח).

³ כדי לצפות באזהרות שונות של צה"ל ולהאזין להן, ראו את אתר משרד החוץ הישראלי, http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2009/IDF_warns_Gaza_population_7-Jan-2009.htm (כניסה לאתר ב-6 באפריל 2009).

⁴ בחודש יולי הודיע צה"ל כי אזהרות עתידיות יכללו מידע ספציפי רב יותר כגון לוח זמנים להתקפות ונתיבי בריחה. מהודעה זו משתמעת הכרה של צה"ל בכך שהאזהרות שניתנו ברצועת עזה לא היו יעילות. חנן גרינברג, "צהל ייתן אזהרות משופרות לפני התקפות", אתר ynet באנגלית, 29 ביולי 2009, <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3753851,00.html>, (כניסה לאתר ב-30 ביולי 2009).

בסוף חודש יולי הודיעה ישראל כי צה"ל חוקר כ-100 תלונות בדבר התנהגות בלתי הולמת של חיילים ברצועת עזה, וכי עד למועד זה נפתחו 13 חקירות פליליות. ככל הנראה, נבדקים כעת לפחות שניים מהמקרים שתועדו בדו"ח זה – מקרי ההרג במזרח ג'באליא ב-7 בינואר ובח'וזאעה ב-13 בינואר.⁵

היות שישראל – כמו גם חמאס וארגונים פלשתיניים חמושים אחרים – נמנעה בעבר בעקביות מקיום חקירות נטולות משוא פנים של טענות בדבר הפרה של דיני המלחמה על-ידי כוחותיה, קרא ארגון Human Rights Watch לקיום חקירה עצמאית בינלאומית ונטולת פניות של הפרות של שני הצדדים במהלך הלחימה בעזה ובדרום ישראל. ב-12 בינואר הצביעה מועצת זכויות האדם של האו"ם בעד קיום חקירה שתעסוק אך ורק בהפרות ישראליות נגד פלשתינאים – החלטה שארגון Human Rights Watch ביקר וקבע כי הנה חד-צדדית.⁶ אך במשא ומתן שהתקיים בהמשך בתוך המועצה התגבש צוות חקירה מכובד ביותר, ונקבע לו תחום פעילות מאוּן: לחקור דיווחים על הפרות של משפט זכויות האדם הבינלאומי ושל המשפט ההומניטארי הבינלאומי, הן בידי ישראל והן בידי ארגונים פלשתיניים חמושים. בראש צוות החקירה עומד השופט ריצ'רד גולדסטון מדרום אפריקה, שהיה התובע הראשי בבתי הדין הבינלאומיים לפשעי מלחמה ביוגוסלביה לשעבר וברואנדה. ישראל סירבה לשתף פעולה עם חקירת גולדסטון כיוון שלהשקפתה מועצת זכויות האדם של האו"ם מוטה נגד ישראל. ישראל מסרבת להעניק אשרת כניסה לאנשי הצוות של גולדסטון ולאפשר להם להיכנס לשטחה, שבו נהרגו בחודשים דצמבר 2008 וינואר 2009 שלושה אזרחים ישראלים מאש רקטות פלשתיניות. לפיכך הזמינה ועדת החקירה ישראלים להעיד בפניה בשימוע ציבורי שנערך בחודש יולי בעיר ג'נבה.⁷ חמאס הודיע כי בכוונתו לשתף פעולה עם ועדת החקירה, שאמנם ביקרה ברצועת עזה בתחילת חודש יוני לאחר שנכנסה דרך הגבול המצרי.

בחודש ספטמבר 2009 תגיש הוועדה לבירור העובדות דו"ח למועצת זכויות האדם. על ישראל, חמאס וארגונים פלשתיניים חמושים אחרים להתייחס לממצאי הוועדה ולהמלצותיה בכובד ראש. חברים במועצת זכויות האדם וממשלות של מדינות אחרות צריכים להתייחס לדו"ח במלוא הרצינות ולנקוט צעדים כדי לקדם מתן דין וחשבון על הפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, הן בידי ישראל והן בידי ארגונים פלשתיניים חמושים.

ארגון Human Rights Watch קורא למדינות החברות באו"ם להקים מנגנון ייעודי של האו"ם שיפקח וידווח על מאמצים הננקטים בידי ישראל וחמאס לחקור ללא משוא פנים ובשקיפות טענות בדבר הפרות קשות של דיני המלחמה שבוצעו במהלך פעולות האיבה האחרונות ברצועת עזה ובאזורי ישראל ולהעמיד את האחראים להן לדין. אם יתברר שרשויות ישראל וחמאס אינן יכולות או אינן מעוניינות

⁵ משרד החוץ הישראלי, "המבצע בעזה: היבטים עובדתיים ומשפטיים", 29 ביולי 2009, http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-Obstacle+to+Peace/Terrorism+and+Islamic+Fundamentalism-/Operation_in_Gaza-Factual_and_Legal_Aspects.htm (כניסה לאחר ב-30 ביולי 2009).

⁶ "מועצת זכויות האדם של האו"ם אישרה חקירה בנוגע לעזה", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 13 בינואר 2009, <http://www.hrw.org/en/news/2009/01/13/un-human-rights-council-approves-gaza-inquiry> (כניסה לאחר ב-30 ביולי 2009).

⁷ "משלחת לבירור העובדות על העימות ברצועת עזה – שימוע ציבורי", <http://www.un.org/webcast/unhrc/archive.asp?go=090706> (כניסה לאחר ב-28 ביולי 2009).

לחקור ולהעמיד לדין לפי כללי המשפט ההוגן את מי שנמצא אחראי לביצוע פשעי מלחמה על המדינות החברות באו"ם להפעיל לחץ כדי לקדם את השימוש בהעמדה לדין בחו"ל.

מתודולוגיה

במהלך המבצע הצבאי, בין התאריכים 27 בדצמבר 2008 ו-18 בינואר 2009, מנעה ישראל מנציגי התקשורת ומפקחי זכויות האדם גישה לרצועת עזה. הגישה דרך רפיח המצרית נחסמה גם היא. במשך תקופה זו סיקרו חוקרי ארגון Human Rights Watch את העימות מתוך שטח ישראל, צפו בלחימה מקו הפסקת האש משנת 1948 ("הקו הירוק"), וקיבלו מידע דרך יועץ המחקר של הארגון הממוקם ברצועת עזה.

חוקרי ארגון Human Rights Watch נכנסו לרצועה דרך הגבול המצרי ברפיח ב-21 בינואר, שלושה ימים לאחר תום המבצע הצבאי, ובמשך השבועיים שלאחר מכן חקרו טענות בדבר הפרות המשפט ההומניטארי הבינלאומי שבוצעו בידי צה"ל וארגונים פלשתיניים חמושים. חוקר הארגון חזר לרצועת עזה דרך מצרים ושהה בה בין ה-8 ל-19 באפריל. ישראל ממשיכה לאסור על אנשי Human Rights Watch ועל ארגונים בינלאומיים אחרים לזכויות האדם להיכנס לרצועת עזה.

שישה מתוך שבעת המקרים המתועדים בדו"ח זה הובאו לתשומת לבו של ארגון Human Rights Watch על-ידי עיתונאים או ארגונים לזכויות האדם, כגון בצלם, מרכז אל-מזאן לזכויות האדם והמרכז הפלשתיני לזכויות האדם. המקרה השביעי נתגלה על-ידי ארגון Human Rights Watch תוך כדי ביצועו של תחקיר אחר.

לגבי שבעת המקרים, ראיין ארגון Human Rights Watch חמישה קורבנות ו-29 עדי ראיה להתקפות, כמו-גם אנשים אחרים שהיה בידיהם לספק מידע על מה שהתרחש באזור בזמן ההתקפה. כל אימת שהדבר התאפשר קיימו חוקרי Human Rights Watch את הראיונות בפרטיות וביחידות, ולפחות שלוש עדויות על כל התקפה נגבו בנפרד. המידע הוצלב עם דיווחים שצה"ל פרסם על הלחימה ועם דיווחי עיתונות. שמותיהם של הקורבנות נבדקו מול רשימת שמות הרוגים שפרסמה הזרוע הצבאית של חמאס, גדודי עז א-דין אל-קסאם, דבר שסייע לקבוע אם ההרוגים היו לוחמים.⁸

החוקרים בחנו את כל אחת משבע זירות האירועים האמורים. במקרה אחד, הריגתם של שני בני משפחת עבד רבו, התייעץ ארגון Human Rights Watch עם מומחים לפתולוגיה משפטית מדנמרק ומדרום אפריקה שבדקו אישה שניצלה מן ההתקפה.

ב-10 בפברואר 2009 הגיש ארגון Human Rights Watch לצה"ל רשימת שאלות בנוגע למקרים המתועדים בדו"ח זה. בכלל זה העביר הארגון לצה"ל נקודות ציון של אתרי הירי. המכתב מצורף כנספח לדו"ח זה. נכון ל-1 באוגוסט, צה"ל לא ענה לפנייה זו.

⁸ רשימת ההרוגים של גדודי עז א-דין אל-קסאם זמינה בכתובת <http://www.alqassam.ps/arabic/statistics2.php?id=2009-01> (כניסה לאחר ב-24 ביוני 2009).

2. המלצות

לממשלת ישראל

- לחקור לאלתר וללא משוא פנים את הטענות בדבר הפרות המשפט ההומניטארי הבינלאומי המתועדות בדו"ח זה. יש לתת פומבי לממצאי החקירה ולהעמיד לדין את מי שיימצא אחראי לביצוע פשעי מלחמה, וזאת תוך כיבוד הסטנדרטים הבינלאומיים למשפט הוגן.
- להעניק לאלתר פיצויים הולמים על מוות ופציעה של אזרחים שנגרמו בהתקפות שביצעו כוחות ישראליים תוך הפרה של דיני המלחמה במהלך מבצע "עופרת יצוקה".
- להתייחס בכבוד ראש לממצאים ולהמלצות שיופיעו בדו"ח הסופי של המשלחת לבירור העובדות של מועצת האו"ם לזכויות האדם.

למדינות החברות באו"ם

- להשתמש בכל הפורומים הרלוונטיים של האו"ם, כולל מועצת זכויות האדם, העצרת הכללית ומועצת הביטחון, כדי לעמוד על כך שחמאס וישראל יחקרו ללא משוא פנים ובשקיפות את הטענות בדבר הפרות קשות של דיני המלחמה שבוצעו במהלך פעולות האיבה האחרונות ברצועת עזה ובישראל, וכן שתוצאותיהן של החקירות יתפרסמו ברבים וכי ישראל וחמאס יעמידו לדין את מי שיימצא אחראי לביצוע פשעי מלחמה, וזאת תוך כיבוד הסטנדרטים הבינלאומיים למשפט הוגן ;
- להשתמש בכל הפורומים הרלוונטיים של האו"ם, כולל מועצת זכויות האדם, העצרת הכללית ומועצת הביטחון, כדי להפציר בישראל, בחמאס ובארגונים חמושים אחרים ברצועת עזה להתייחס בכבוד הראש לממצאים ולהמלצות של המשלחת לבירור העובדות של מועצת האו"ם לזכויות האדם ;
- להקים מנגנון ייעודי של האו"ם שיפקח וידווח על מאמצים הננקטים בידי ישראל וחמאס לחקור ללא משוא פנים ובשקיפות טענות בדבר הפרות קשות של דיני המלחמה שבוצעו במהלך פעולות האיבה האחרונות ברצועת עזה ובישראל ולהעמיד את האחראים להן לדין.
- אם יתברר שרשויות ישראל וחמאס אינן יכולות או אינן מעוניינות לחקור ולהעמיד לדין לפי כללי המשפט ההוגן את מי שנמצא אחראי לביצוע פשעי מלחמה במהלך פעולות האיבה האחרונות ברצועת עזה ובישראל, על המדינות החברות באו"ם להפעיל לחץ כדי לקדם את השימוש בהעמדה לדין בחו"ל.

3. הרג תושבי עזה שסימנו כי הנם אזרחים

ב-27 בדצמבר 2008 פתחה ישראל במבצע "עופרת יצוקה", שמטרתו המוצהרת הייתה לשים קץ לירי הרקטות המתמשך של ארגונים פלשתיניים חמושים לשטח ישראל. המבצע החל בסדרת הפצצות אוויריות כבדות וכעבור שמונה ימים המשיך במתקפה קרקעית.

להלן יוצגו שבע תקריות שהתרחשו במהלך המבצע. בתקריות אלה ירו חיילים ישראלים מנשק קל והרגו 11 בני אדם. בהרוגים חמש נשים וארבעה ילדים. כמו כן נפצעו באירועים אלה לפחות שמונה בני אדם נוספים. אמנם, נפגעים אלה מהווים רק חלק קטן מכלל האזרחים הפלשתינאים שנפצעו ונהרגו במבצע, אך מקרים אלה בולטים במיוחד. זאת, משום שבכל אחד מהם הקורבנות עמדו, הלכו או נסעו באיטיות בכלי רכב ביחד עם אזרחים בלתי חמושים נוספים שניסו לסמן שאינם לוחמים באמצעות הנפתו של דגל לבן. כל הראיות הזמינות מצביעות על כך שהכוחות הישראליים שלטו באזורים שבהם הותקפו האזרחים, שלא התחוללו קרבות בזמן התקפות אלה באתרים שבהן בוצעו וכי לוחמים פלשתינאים לא מצאו מסתור בין האזרחים ולא השתמשו בהם כמגנים אנושיים.

הריגתן של אמל עבד רבו, בת שנתיים, וסועאד עבד רבו, בת 7; פציעתן של

סועאד עבד רבו, בת 54, וסמר עבד רבו, בת 4

שכונת עבד רבו, ג'באליא, 7 בינואר 2009

ב-7 בינואר 2009, בשעות אחר הצהריים המוקדמות, ארבעה ימים לאחר תחילת המבצע הקרקעי של ישראל ברצועת עזה, עצרו טנקים ישראלים בסמוך לביתו של ח'אלד עבד רבו, שגר בקצהו המזרחי של רחוב אל-קודס, בשכונת עבד רבו, שבג'באליא.⁹ לדברי שלושה בני משפחה שהיו עדים לתקרית, חייל ישראלי ירה על שתי נשים ושלוש ילדות קטנות שיצאו מהבית כשהן אוחזות בדגלים לבנים מאולתרים. שתיים מן הבנות מתו. הסבתא והילדה השלישית נפצעו, הילדה באורח קשה. ראיות בליסטיות שחוקרי Human Rights Watch מצאו בזירת האירוע, מסמכים רפואיים של הקורבנות ובדיקות של שתי הניצולות בידי רופאים מחו"ל מאמתות את דיווחיהם של עדי הראייה.

לפי תושבים בשכונת עבד רבו, כוחות ישראליים נכנסו לראשונה לאזור ב-3 בינואר בבוקר, שעות ספורות לאחר שהחל המבצע הקרקעי.

כפי שקרה בפלישות קודמות של צה"ל, ובפרט במבצע "חורף חם" שנערך בחודשים פברואר ומארס 2008, התעמתו חמאס וארגונים חמושים אחרים עם צה"ל בגבולה המערבי של השכונה וניסו לפתות חיילים ישראלים לעלות על מלכודות. במקרה זה, נסוגו הלוחמים הפלשתינאים במהירות מערבה כשכוחות שריון ישראליים התקרבו בגיבוי אווירי.

⁹ ביתו של ח'אלד עבד רבו נמצא בנ"צ $31^{\circ}31'6.48''N/34^{\circ}30'10.80''E$.

בימים הבאים התחוללו באזור קרבות, שעצימותם הייתה מפעם לפעם גבוהה. לטענת תושבים מקומיים, שלושה לוחמים פלשתינאים נהרגו. התושבים הראו לאנשי Human Rights Watch תמונותיהם של לוחמים אלה על כרזה שהציגה לוחמים שנהרגו. על יסוד דיווחיהם של עדי ראיה ונוכח הרס פיזי שנצפה בשכונה על-ידי חוקרי Human Rights Watch כמה שבועות לאחר מכן, דומה כי הקרבות התרכזו כמה מאות מטרים ממערב לביתו של ח'אלד עבד רבו, בסביבות מסגד סלאח א-דין שברחוב אל-קודס. המסגד עצמו ושני בניינים הצמודים אליו נהרסו, ועל רבים מן הבניינים הסמוכים ניכרו סימני ירי, שחלקם נגרמו בחודש מארס 2008.

שבעה מתושבי השכונה ששוחחו עם חוקרי Human Rights Watch סיפרו כי עיקר הלחימה באזור פסקה לפני ה-7 בינואר בבוקר, אך ייתכן שעדיין התנהלו חילופי אש ספוראדיים. בשלושה מקרים שתועדו על-ידי ארגון Human Rights Watch, שהראשון בהם התרחש ב-5 בינואר, עצרו כוחות צה"ל גברים פלשתינאים מן השכונה והכריחו אותם לבצע משימות מסוכנות בעלות אופי צבאי, כגון חיפוש בבתים פלשתיניים.¹⁰ בשניים ממקרים אלה חיילים ישראלים הכריחו גבר פלשתינאי לבצע חיפוש בתוך בית בעת שהם חסו מאחוריו. שימוש מכוון באזרחים כדי להרתיע את הצד השני מביצוע התקפות על מטרה צבאית נחשב לשימוש ב"מגנים אנושיים". השימוש באזרחים כמגנים אנושיים כדי לבצע מטלות שנועדו לצרכים צבאיים מפר את המשפט ההומניטארי הבינלאומי.¹¹

מגידי עבד רבו, למשל, סיפר לארגון Human Rights Watch שצה"ל עצר אותו למשך יומיים, החל ב-5 בינואר, ושחיילים הכריחו אותו לשמש שליח המקשר בין צה"ל לבין שלושה לוחמי חמאס שנפצעו ונלכדו בתוך בית.¹² לדברי מגידי עבד רבו, ב-6 בינואר בלילה הרגו הכוחות הישראליים את שלושת הלוחמים שנלכדו. שלושת הלוחמים הללו הם, ככל הנראה, שלושת הגברים שנהרגו בשכונה, ושחוקרי Human Rights Watch ראו את תמונותיהם על הכרזה. אדם נוסף, אכרם עאיש עבד רבו, בן 40, אמר לארגון Human Rights Watch כי ב-7 בינואר לקחו אותו כוחות ישראלים מתוך ביתו בשכונה והכריחו אותו לנוע אתם ברחבי האזור במשך יומיים, כשהם מאיימים עליו בנשק מכוון ומורים לו לחפש לוחמים פלשתינאים וכלי נשק בבתים פרטיים.¹³ הן לפי מגידי עבד רבו והן לפי אכרם עבד רבו, מרבית הקרבות הסתיימו במלך החזקתם במשמורת צה"ל, והכוחות הישראליים שלטו ככלל בשטח.

¹⁰ ראיונות שערך ארגון Human Rights Watch עם קסטרו עבד רבו, ג'באליא, 25 בינואר 2009, מג'די עבד רבו, ג'באליא, 25 בינואר 2009, ואכרם עאיש עבד רבו, ג'באליא, 25 בינואר 2009.

¹¹ ראו למשל, הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(7); אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 40.

¹² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מג'די עבד רבו, ג'באליא, 25 בינואר 2009. ראו גם: דונאלד מקינתרי, "הסיוט שלי כמגן אנושי: סיפורו של מג'די עבד רבו", האינדפנדנט, 30 בינואר 2009.

¹³ <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/my-terror-as-a-human-shield-the-story-of-majdi-abad-rabbo-1520420.html> (כניסה לאתר ב-11 במארס 2009). ארגון Human Rights Watch תעד את השימוש הבלתי חוקי של צה"ל במגנים אנושיים בגדה המערבית וברצועת עזה. ראו Human Rights Watch, "זמנים קשים: שימוש באזרחים במהלך פעולות מעצר של צה"ל", אפריל 2002, <http://www.hrw.org/legacy/reports/2002/israel2/israelo418-rep-heb.pdf>; וכן Human Rights Watch, "ג'נין: הפעולות הצבאיות של צה"ל", מאי 2002, <http://www.hrw.org/legacy/reports/2002/israel3/israelo502heb.pdf>.

¹⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם אכרם עאיש עבד רבו, ג'באליא, 25 בינואר 2009.

לדברי ח'אלד עבד רבו, במהלך ימים אלה שהו הוא וכשלושים מבני משפחתו הקרובה בביתם שבקצה המזרחי של השכונה.¹⁴ בפלישות קודמות תפס צה"ל את הבית, ככלל ללא בעיות. לדברי ח'אלד, הבית נתפס בין השאר במבצע "חורף חם" שנערך בחודשים פברואר ומארס 2008. לכן, סיפר ח'אלד כי לא ראה כל סיבה לעזוב. לדבריו, "הם מכירים אותנו ואף פעם לא הייתה לנו בעיה, ככה שלא חשבנו לפחד". ח'אלד עבד רבו שירת כשוטר ברשות הפלסטינית, עד שחמאס השתלט על רצועת עזה בחודש יוני 2007.

לדברי ח'אלד, אחיו ואמו, ב-7 בינואר התקרב לפחות טנק אחד של צה"ל לצדו המערבי של הבית. ב-25 בינואר 2009, כשחוקרי Human Rights Watch ביקרו בבית, הם ראו על הקרקע עקבות של מה שנראה כיותר מטנק אחד, ככל הנראה טנקים מסוג "מרכבה" של צה"ל, בשטח הנמצא במרחק של כעשרה מטרים מצדו המערבי של הבית. כתריסר תרמילים של קליעים משומשים בגודל של 7.62 על 51 מ"מ היו מפוזרים על הארץ, ובמקום נמצא גם מארז תחמושת פתוח המיועד ל-230 קליעי 7.62 על 51 מ"מ, ועליו כיתוב בעברית. קליעים מסוג זה נורים מתוך מקלע מסוג FN Mag 58 המשמש את חיל הרגלים הישראלי ואף מורכב על גבי טנקים ונגמ"שים.

לדברי כל שלושת בני המשפחה בסביבות השעה 12:00 בצהריים שמעה המשפחה את הטנק מחוץ לביתם ואז חייל קרא להם ברמקול לצאת. בני המשפחה פחדו לשלוח החוצה גברים ולכן שתי נשים ושלוש ילדות התקבצו בפתח הבית, ולפחות שלוש מהן החזיקו בפיסות בד לבנות. הן יצאו וראו במרחק של כעשרה מטרים טנק ישראלי שהצריח שלו כוון אל הבית. אמו של ח'אלד, סועאד, בת 54, אשתו כוותר, בת 26, ושלוש בנותיהם, סועאד בת ה-7, סמר בת ה-4 ואמל בת השנתיים, עמדו כולן על מדרגות הבית, שנמצאו בחזיתו. על שאירע באותו רגע סיפרה סועאד, אמו של ח'אלד :

ראינו טנק אחד, וראינו אחרים מאחור. היינו עם הדגלים הלבנים כדי שהם יראו שאנחנו אזרחיות. נפנפנו בדגלים במשך שבע עד תשע דקות כשאנחנו פונות אליהם. פתאום הם התחילו לירות והילדות נפלו על הארץ. סועאד נפלה, וכשראיתי אותה פניתי ימינה וכשהסתובבתי נפגעת... הירי בוצע ממקום הטנק, אבל אני לא יודעת מי ירה. סועאד נפצעה בצוואר ובחזה. אמל נפגעה בחזה ובבטן והמעיים שלה יצאו. סועאד מתה במקום. הכנסנו את אמל הביתה והיא מתה שם כי האמבולנס לא יכל להגיע. סמר נפצעה בחזה, והקליעים יצאו מהגב שלה והשאירו חורים גדולים וגרמו נזק לעמוד השדרה. עכשיו היא משותקת....

עמדנו שם אולי עשר דקות [לפני הירי]. החיילים ישבו על הטנק. האזור היה שקט. לא ראינו אנשים. לא היו הפגזות. לא שמענו לחימה. הייתה להם שליטה מלאה באזור מאז היום הראשון לפלישה הקרקעית. הם החזיקו באזור, וגם בהר אל-כאשף [הסמוך].¹⁵

¹⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ח'אלד עבד רבו, ג'באליא, 25 בינואר 2009.

¹⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם סועאד עבד רבו, ג'באליא, 2 בפברואר 2009.

ח'אלד ואחיו, שנותרו בתוך הבית, רואיינו בנפרד ואישרו גרסה זו של השתלשלות העניינים. לדברי ח'אלד, הנשים והילדות היו בחוץ למשך כחמש דקות ואז חייל ישראלי צץ מתוך טנק וללא כל אזהרה מוקדמת פתח בירי אוטומטי ממקלע. הנשים והילדות הצליחו לטפס חזרה לתוך הבית, כשחלקן, לדבריו, סובלות מדימום כבד.

אנשי Human Rights Watch ראינו בבריסל את אחיו של ח'אלד, חסן, שהשיג על סמך הפצועה בבית חולים בעיר.¹⁶ חסן זכר חלק מפרטי האירוע באופן מעט שונה מאחיו ואמו, אך ככלל הוא מסר דיווח זהה. לדבריו, חיילי צה"ל הורו לבני המשפחה לצאת מן הבית ואז פתחו באש על הנשים והילדות.¹⁷ חסן סיפר: "האזור שגרנו בו היה בשליטה ישראלית. זה היה מקום בטוח בשבילם. לא היו בו לוחמים".

ב-2 בפברואר הביא ארגון Human Rights Watch שני מומחים לפתולוגיה משפטית, ד"ר יורגאן לאנג טומסן מדנמרק וד"ר שעביר אחמד ודיע מדרום אפריקה, לבדוק את סועאד עבד רבו, שהחלימה בבית של קרובי משפחה בג'באליה.¹⁸ הרופאים מסרו לארגון Human Rights Watch כי פצעה של סועאד תאמו את הדיווח על-כך שנורתה פעמיים, פעם אחת בזרוע שמאל ופעם אחת בצד השמאלי של הישבן. להערכתם, הקליעים לא היו גדולים. הערכה זו התבססה על היעדרן של פציעות פנימיות נרחבות. לדברי ד"ר טומסן וד"ר ודיע, שמסרו את הערכותיהם זה בנוכחותו של זה, לא ניתן היה להבחין בפצעי הכניסה והיציאה בזרועה השמאלית של סועאד, משום שכבר נרפאו. לדבריהם, הקליע השני ננעץ בצד שמאל של הישבן ויצא מקדמת עצם האגן השמאלית. אבחנה זו תואמת את התיאור שמסרה סועאד, שלפיו כאשר התחיל הירי היא פנתה ימינה לכיוון הבית.

בנוסף לכך, אנשי Human Rights Watch קיימו שיחת טלפון עם הרופא המטפל בסמך בבריסל, ד"ר סעיד האשמי אידריסי. לדבריו, נכון ל-6 במארס עברה סמך שלושה ניתוחים, אחד ברצועת עזה ושניים בבריסל.¹⁹ בניתוח הראשון, שנערך ברצועת עזה, הוסרו הקליעים מגופה, ולכן לא היה בידי ד"ר אידריסי לדווח על קוטרם של הקליעים שפגעו בה. שני הניתוחים הבאים, שנערכו בבריסל, נועדו לחטא זיהום קשה שסמך סבלה ממנו סביב חוט השדרה. ב-22 ביולי דווח ברשת הטלוויזיה של הבי-בי-סי כי סמך משותקת ממותניה ומטה בשל הפגיעה בעמוד השדרה שלה.²⁰

¹⁶ תוך כדי המלחמה הועברה סמך לבית חולים באל-עריש שבמצרים, ואז הועברה שוב לקבלת טיפול בבג'יה. כשהייתה באל-עריש רואיינו היא ודודה על-ידי עיתונאי של רשת הבי-בי-סי. ראו: "ראיות חדשות למותה של ילדה בעזה", בי-בי-סי, 22 בינואר 2009, http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/from_our_own_correspondent/7843307.stm (כניסה לאתר ב-10 במארס 2009); וכן: "תושב עזה מגלה שבתו נותרה בחיים", בי-בי-סי, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7843430.stm (כניסה לאתר ב-9 ביולי 2009).

¹⁷ בניגוד לח'אלד ולסועאד, חסן אמר שהחייל הישראלי פתח באש על הנשים והילדות מיד לאחר שיצאו את פתח הבית. היות שהסבתא ושלוש הבנות נפגעו, סביר כי חלף זמן מה עד שכולן הספיקו לעבור בפתח.

¹⁸ הרופאים שהו ברצועת עזה מטעם עמותת רופאים לזכויות אדם – ישראל. ראו את הדו"ח המסכם של העמותה: http://www.phr.org.il/phr/files/articlefile_1239008422640.pdf (כניסה לאתר ב-9 ביולי 2009). ד"ר טומסן הוא מרצה במכון לרפואה משפטית באוניברסיטת דרום דנמרק. ד"ר ודיע עומד בראש המחלקה לרפואה משפטית באוניברסיטת סטנפורד בקליפורניה.

¹⁹ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ד"ר סעיד האשמי אידריסי, 6 במארס 2009.

²⁰ "ילדה מעזה משותקת ממותניה ומטה", רשת הבי-בי-סי, 22 ביולי 2009, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/8164216.stm (כניסה לאתר ב-31 ביולי 2009).

לאחר הירי ניסו בני המשפחה להזעיק סיוע רפואי, אך לדבריהם נתקלו בקשיים להשיג אמבולנס משום שרשת הטלפון הסלולארית באזור לא פעלה. כאשר בסופו של דבר השיגו בני המשפחה את הסהר האדום, נמסר להם כי אמבולנסים אינם יכולים להגיע לביתם בשל היעדר התיאום עם צה"ל אשר נדרש כדי שאמבולנסים יוכלו לגשת לכל אזור שבו נמצאו חיילים. לאחר כשעתיים שבהן סועאד לא קיבלה טיפול רפואי, היא מתה.

שכנם של בני המשפחה, סמיח א-שיח', נהג אמבולנס במקצועו, סיפר כי בשלב כלשהו במהלך האירוע הוא שמע את קריאותיהם של בני המשפחה וניסה להגיע למקום ולהגיש להם עזרה, אך נחסם בידי צה"ל. א-שיח' סיפר לכתבים כי הוא ניסה לנהוג באמבולנס שלו אל ביתו של ח'אלד עבד רבו, אך יחידת שריון ישראלית הורתה לו לצאת מן הניידת ולעזוב את השכונה ברגל. לדבריו, כששב לביתו לאחר הנסיגה הישראלית ב-18 בינואר הוא גילה כי האמבולנס שלו נמחץ תחת חורבות ביתו.²¹ ב-25 בינואר חזו חוקרי Human Rights Watch באמבולנס שנמחץ תחת הריסות ביתו של א-שיח'.

ביום הירי, בסביבות השעה 14:00, שמעו ח'אלד עבד רבו ומשפחתו ברדיו כי צה"ל יקיים "הפוגה הומניטארית" בת שלוש שעות. בני המשפחה היו נחושים בדעתם לעזוב את השכונה, ולכן לקחו מהר את גופותיהן של סועאד ושל אמל, וכן את סמר וסועאד שנפצעו, ויצאו לרחוב.

סועאד, אמו של ח'אלד, אמרה: "הופתענו לראות שכל הרחוב היה חפור ומלא בחול והמכוניות לא יכלו לעבור בו. זה היה מאוד קשה. הם [חיילים ישראלים] ירו מסביבנו כדי להפחיד אותנו".

בני משפחת עבד רבו המשיכו ללכת מערבה לכיוון מרכז ג'באליא, ושם מצאו אמבולנס שפינה את הגופות ואת הפצועות לבית החולים א-שיפאא שבעיר עזה. עד תום המבצע הצבאי שהו בני המשפחה אצל קרובי משפחה.

ח'אלד עבד רבו אמר שאינו מבין מדוע ירה חייל ישראלי על נשים לא חמושות שנשאו דגלים לבנים, ומדוע לאחר מכן הרס צה"ל את ביתו:

אני רוצה רק דבר אחד. אני רוצה להבין אם עשיתי לישראל משהו רע שאני נענש ככה. אני רוצה שזה יהיה הפשע האחרון שמבוצע נגד ערבים ונגד פלשתינאים כי אנחנו רוצים שלום. אני מקווה להיות האחרון לסבול. איבדתי את הבנות שלי ואת הבית שלי.

הריגתם של ראוויה א-נג'אר, בת 47, ומחמוד א-נג'אר, בן 57; פציעתה של יאסמין א-נג'אר, בת 23

שכונת א-נג'אר, ח'וזאעה, 13 בינואר 2009

ב-13 בינואר, בסביבות השעה 7:30 בבוקר, הובילה ראוויה א-נג'אר, בת 47, קבוצה של כ-15 נשים אל מחוץ לשכונת מגוריהן בכפר ח'וזאעה שממזרח לח'אן יונס, לאחר שחיילים ישראלים, שהיו בתוך

²¹ "Dion Nissenbaum, "Israeli Troops Killed Gaza Children Carrying White Flag, Witnesses Say," [דיון ניסנבאום, "כוחות ישראליות הרגו ילדים שהחזיקו דגל לבן ברצועת עזה"], McClatchy, 27 בינואר 2009.

טנקים ובתוך דחפורי די-9 צבאיים בפאתי השכונה, הורו להן ללכת למרכז הכפר. לאחר שלושה ימים של הפגזות, בשעה שלא התנהלו קרבות באזור ונראה היה שצה"ל שולט בשכונה, ירה חייל ישראלי לפחות פעם אחת ופגע בראשה של ראווייה בעת שהלכה עם דגל לבן. ירייה נוספת פגעה ביאסמין א-נג'אר, בת 23, בעת שניסתה לגרור את ראווייה למקום מבטחים. בן משפחתן מחמוד א-נג'אר, חקלאי בן 57, שנשא גם הוא דגל לבן, נורה למוות בידי חייל ישראלי כשעה לאחר מכן בשעה שניסה לחלץ את הגופה.

חוקרי Human Rights Watch ראינו חמישה עדי ראוייה לירי בראוייה א-נג'אר, וחמישה אחרים שתיארו את קורות אותו יום בכפר ח'וזאעה. במקום שבו נורתה ראווייה ראו חוקרי Human Rights Watch כתם בצבע חום-אדמדם, שלדברי תושבי המקום היה דמה. החוקרים ראו גם חור בפח אשפה ממתכת שנראה כי נגרם מחדירת קליע.²² במורד הרחוב הצר שבו הלכה קבוצת הנשים, במרחק של 230 מטר, ניצב הבית בן שתי הקומות שממנו, לדברי כל העדים, הגיעו היריות. בתוך הקומה השנייה של בית זה ראו חוקרי Human Rights Watch חור בקיר, שנועד ככל הנראה לצלף, ואשר דרכו ניתן היה לראות את הנקודה שבה נורו ראווייה ויאסמין. על קיר של חדר אחר בבית נכתב בעברית "עמדה 2" ועל המדרגות נערמו אריזות מזון ישראליות רבות, שככל הנראה שימשו לחיילים. גבר צעיר אחד אמר שהוחזק במעצר בבית זה ב-13 בינואר בזמן שחיילים ישראלים שהו בו.

הכפר ח'וזאעה שוכן ממזרח לח'אן יונס, כ-500 מטר מן הקו הירוק, וככזה הוא אחד מאזורי המגורים הקרובים ביותר לישראל, שנמצא בטווח הראייה של מגדלי התצפית של צה"ל. שדות פתוחים מפרידים בין הכפר לבין הקו הירוק.

בסדרת פלישות קרקעיות לאזור זה, שבוצעו בין ה-11 ל-13 בינואר, התעמתו כוחות ישראליים עם לוחמים פלשתינאים, ועל-פי דיווחים הרגו שלושה מהם.²³ גורמים רשמיים מקומיים דיווחו על נפגעים רבים מקרב האזרחים.²⁴ בשני מקרים נפרדים ביצע צה"ל ירי ארטילרי של זרחן לבן שפוזר מן האוויר. מירי זה נהרגה אישה ונפצעו עשרות אחרים.²⁵

תושבים ופעילים מקומיים לזכויות האדם אמרו לארגון Human Rights Watch כי לוחמים פלשתינאים פעלו באזור, ומפקד בג'יהאד האסלאמי סיפר לעיתונאים כי כתריסר לוחמים התעמתו באופן ישיר עם צה"ל בכפר ח'וזאעה.²⁶ עם זאת, לפי דיווחים אלה, עוצמתה של הלחימה הייתה נמוכה, והלוחמים נסוגו ככל שהכוחות הישראליים התקדמו.

²² המקום שבו, לדברי עדים, נורתה ראווייה א-נג'אר, מה שנראה ככתם דם וסימן הקליע נמצאו בנ"צ 31°18'38.64"N/34°21'58.26"E.

²³ לדברי תושבי המקום, אחד ההרוגים היה לוחם חמאס בשם נור עמיש, שנהרג ב-11 בינואר מפגיעת טיל שנורה ממל"ט.

²⁴ אשרף ח'ליל, "העיר עזה שבעת מרורים לאחר המלחמה", לוס אנג'לס טיימס, 15 בפברואר 2009, <http://articles.latimes.com/2009/feb/15/world/fg-gaza-reconstruct15> (כניסה לאתר ב-29 ביולי 2009).

²⁵ ב-10 בינואר פגע פגז ארטילריה בקוטר 155 מ"מ בגג ביתה של חנאן א-נג'אר, בת 47. הפגז, שפיזר מתוכו זרחן לבן במעופו, כלומר לפני הפגיעה בגג, חדר לתוך הבית ופצע את חנאן ואת ארבעת ילדיה. לפרטים נוספים ראו דו"ח ארגון Human Rights Watch, "גשם של אש: השימוש הבלתי חוקי של ישראל בזרחן לבן ברצועת עזה", 26 במרס 2009.

²⁶ אשרף ח'ליל, "העיר עזה שבעת מרורים לאחר המלחמה", לוס אנג'לס טיימס, 15 בפברואר 2009.

מתקפת צה"ל על הכפר ח'וזאעה נפתחה ב-10 בינואר בשעה 21:30 בירי מטח ארטילריה כבד באזור, כולל פגזים שפיזרו מתוכם זרחן לבן מעל אזור א-נג'אר, שבו גרים בעיקר בני משפחת א-נג'אר.²⁷ לדברי שלושה תושבים, שרואיינו בנפרד, פגזי זרחן לבן התפוצצו מעל בתים פרטיים, והמטירו על האזור שבבים בוערים. האש אחזה בכמה בתים באזור, והשכנים סייעו זה לזה לכבות את הלהבות.

ב-11 בינואר, למחרת ההתקפה, נכנסו כוחות קרקע של צה"ל לראשונה לתוך אזור א-נג'אר שבח'וזאעה. לדברי תושבים, הכוחות שהו בשולי הכפר החל בשעה 5:00 בבוקר והרסו כמה בתים באמצעות דחפורי די-9. בסביבות השעה 3:00 לפנות בוקר ב-12 בינואר חזר צה"ל למקום והרס כמה בתים נוספים, אך שב ונסוג בסביבות הצהריים.

ההתקפה הבאה נערכה ב-13 בינואר, בסביבות חצות הלילה, באמצעות הפגזה כבדה, שכללה שימוש נרחב בזרחן לבן המתפוצץ באוויר. עד לשעות הבוקר המוקדמות, התאספו כמאה מתושבי השכונה בגן קטן. טנקים ודחפורים הגיעו לקצה הכפר וחיילים ישראלים הורו לתושבים באמצעות רמקולים ללכת למרכז הכפר. אולם, לדברי שלושה עדי ראיה, כשהתחילו תושבים לנוע, חיילים שנפרסו בשכונה ירו לעברם ואילצו אותם לשוב על עקבותיהם.

ב-13 בינואר, בסביבות השעה 7:45 בבוקר, החליטה ראווייה א-נג'אר להוביל קבוצה של כ-15 נשים אל מחוץ לאזור. א-נג'אר אחזה בדגל לבן שאלתרה מבגדים שלבשה זמן לא רב קודם לכן – כשקיימה את מצוות החאג', העלייה לרגל למכה – וצעדה במורד רחוב צר שהוביל לרחוב רחב יותר שבו הן התכוונו לעבור בדרכן למרכז ח'וזאעה. הקבוצה הספיקה לצעוד כ-15 מטרים במורד הרחוב הצר עד שקליע שנורה ללא אזהרה מוקדמת פגע בראשה של ראווייה א-נג'אר.

אימאן א-נג'אר, בת 31, שצעדה עם ראווייה, סיפרה לארגון Human Rights Watch על שאירע:

ראווייה לקחה דגל לבן עם קבוצה של נשים ואמרה "בואו נלך ביחד". היינו בערך 15 נשים. כשהיא הגיע לפינה הם ירו בה מייד. השעה הייתה 7:45 בבוקר. היא נפגעה בראש ונפלה, אף על פי שהחזיקה דגל לבן. ניסינו לחלץ את הגופה שלה, אבל לא הצלחנו. תוך כדי שניסינו, ילדה נפצעה בזרוע וברגל. זאת הייתה יאסמין א-נג'אר. חבשתי לה את הפצע וקראתי לאמבולנס, אבל הם אמרו שהם לא יכולים להגיע.²⁸

ארגון Human Rights Watch ראיין את יאסמין א-נג'אר ביחידות. מעט לפני כן, היא שבה מבית חולים בח'אן יונס שבו קיבלה טיפול רפואי. בעדותה אמרה: "נפגעתי בזרוע שמאל וברגל ימין מקליע. הייתי ליד ראווייה כשהיא נורתה".²⁹

²⁷ ב-10 בינואר הכחיש דובר מטעם צה"ל, סרן גיא שפיגלמן, שהצבא ביצע באותו יום פעולות "באזור ח'וזאעה". Adel Zaanoun, "Three Palestinians killed, dozens hurt in Gaza" [עאדל זענון, "שלושה פלשתינאים נהרגו ועשרות נפצעו ברצועת עזה"], איי-אף-פי, 10 בינואר 2009.

²⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם אימאן א-נג'אר, ח'וזאעה, 24 בינואר 2009.

²⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם יאסמין א-נג'אר, ח'וזאעה, 24 בינואר 2009.

שלוש נשים אחרות מן הקבוצה סיפרו שראו את ראווייה ואת יאסמין כשנורו. לדברי נוהא א-נג'אר, אשתו השנייה של נסייר א-נג'אר, בעלה של ראווייה:

ראווייה הובילה את הקבוצה שלנו. היינו בערך 15–20, כולנו נשים. אמרתי לה "תראי, חייל יוצא מהבית". היא אמרה "אל תדאגי, תהיי חזקה". אחת השכנות שלנו הרימה את הילדה [או הילד – המין אינו ידוע] שלה. ראינו את החייל יוצא. הילדים צרחו. והוא ירה ירייה אחת בראש שלה. זה פגע בה. ראיתי אותו יורה. הוא היה במרחק של בערך מאה מטר, בבית של פארס א-נג'אר. הוא היה בפנים [בחדר הכניסה], אבל הוא כיוון את הרובה שלו החוצה.

לדברי אימאן ויאסמין, היורה צעד מן הבית החוצה, וירה. אישה רביעית מן הקבוצה, ופאא א-נג'אר, אמרה שראתה את החייל יורה מפתח הדלת.³⁰ בין אם עמד החייל בפתח הבית ובין אם יצא ממנו, העובדה שחשף את עצמו מצביעה על כך שהוא לא חשש מאש עוינת בזמן הירי. קודם לכן, תפסו חיילים ישראלים את הבית, ועל פי עדויות, לפחות בית אחד נוסף באזור. החיילים שלטו באזור באופן מלא, בין השאר באמצעות דחפורים משוריינים וטנקים, לאחר הפגזה כבדה שביצעו במהלך הלילה.

הנקודה שבה נורו ראווייה ויאסמין נמצאת במרחק של כ-15 מטר במורד הרחוב הצר. פירושו של דבר, שהחיילים ראו את קבוצת הנשים צועדת במשך עשר שניות לפחות, וזהו פרק הזמן שעמד לרשותם כדי לקבוע אם נשקפה מהן סכנה. אף אחת מהעדויות לא אמרה שראתה או שמעה ירי אזהרה כלשהו מכיוון החיילים שיבהיר להן שהן צריכות להפסיק להתקרב אל הבית.

בעלה של ראווייה הראה לחוקרי Human Rights Watch את הדו"ח הרפואי שלה מבית החולים א-נסר שבח'אן יונס. בדו"ח נקבע כי ראווייה א-נג'אר מתה ב-13 בינואר מקליע שפגע בצד הימני של ראשה.³¹ ארגון Human Rights Watch בחן גם את ביתו של פארס א-נג'אר, שממנו ביצע על-פי העדויות החייל את הירי.³² הבית נמצא במרחק של בדיוק 230 מטר מהנקודה שבה ראווייה נורתה. בקומה השנייה של הבית, ראו חוקרי Human Rights Watch חור בקוטר של כחצי מטר שנפער בקיר, ודרכו ניתן היה לראות את הרחוב הצר. חור כזה מתאים לדפוס הפעולה של צה"ל עבור צלפים. בגרם המדרגות הסמוך לחור נמצאו עטיפות מזון מפלסטיק עם כיתוב בעברית, שככל הנראה השאירו מאחוריהם החיילים שתפסו את הבית. באחד החדרים בקומה השנייה נכתב בעברית "עמדה 2".

מוחמד א-נג'אר, בן 16, תושב השכונה, אישר שחיילים תפסו את הבית. לדבריו, ב-13 בינואר החזיקו אותו החיילים במעצר בבית זה במשך כ-12 שעות ביחד עם בן דודו, שגם לו קוראים מוחמד א-נג'אר, ועם אישה בשם סוניחאן א-נג'אר. לדבריו, השלושה נעצרו בסביבות השעה 30:06 בבוקר והובלו לביתו של פארס א-נג'אר. בזמן ששהה בבית זה שמע ירי לעתים מזומנות, אבל חשב שכולו מבוצע בידי

³⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ופאא א-נג'אר, ח'וזאעה, 31 בינואר 2009.

³¹ תעודת הפטירה של ראווייה אחמד א-נג'אר, בית החולים א-נאסר, ח'אן יונס. התעודה נחתמה בידי ד"ר בהא עאטף אל-חמדייאת, 13 בינואר 2009.

³² ביתו של פארס א-נג'אר נמצא בנ"צ $31^{\circ}18'41.60''\text{N}/34^{\circ}21'55.37''\text{E}$.

כוחות ישראלים, ולא חשב שמישהו יורה על החיילים הישראלים ששהו בבית. לדברי מוחמד, החיילים שחררו אותו ואת שני העצורים האחרים באותו יום, לאחר השעה 18:00 לערך.

לאחר שראויה ויאסמין נורו, הנשים בקבוצה שצעדה ברחוב הצר נסוגו מקו האש. הן חיכו כמה שעות, ואז ניסו פעם נוספת לעזוב את האזור והצליחו להגיע לרחוב הראשי של ח'וזאעה.

באותו אחר צהריים סיכלו הכוחות הישראליים ניסיונות לחלץ את גופתה של ראויה. לדברי מרוואן אבו ראאידה, פרמדיק בבית החולים א-נאסר, באותו אחר צהריים הוא ניסה לנסוע לשכונת א-נג'אר אך כוחות צה"ל ירו עליו והוא נאלץ לסגת. בראיון לרשת הטלוויזיה אל-ג'זירה סיפר: "נהגתי ישירות לשם. עדיין הייתי במרחק של שישים או שבעים מטר מהגופה, ואז התחילו לירות עליי – נדמה לי שאלה היו כוחות מיוחדים ישראלים. הרגשתי חסר אונים, לא היה שום דבר שיכולתי לעשות בשבילה".³³

במרכז הכפר ח'וזאעה נודע לקבוצת אנשים על מותה של ראויה. מחמוד א-נג'אר, בן 57, החליט לשוב ולחלץ את הגופה. בעת שחצה את הרחוב הראשי כדי להגיע לשכונה כשהוא נושא בידו דגל לבן, ירו בו חיילים ישראלים למוות. כיפאח א-נג'אר, בן 24, שהיה עד ראייה לאירוע, סיפר לארגון Human Rights Watch על שראה:

מחמוד החזיק דגל לבן. הוא חצה את הרחוב ארבע פעמים כדי לעזור לאנשים לחצות אותו. הוא חצה והעביר בערך 14 אנשים [שנלכדו בשכונת א-נג'אר] בקבוצות. כשהעביר את שלוש הקבוצות הראשונות לא היה לו דגל לבן, אבל לפני שהעביר את הרביעית הוא לקח דגל לבן מאחד מהאנשים שבאו. הטנקים היו למטה, בסוף הכביש. הוא יצא והלך שני מטר בערך, ונורה בצד ימין מהמקום שהטנקים היו מוצבים בו. משכנו אותו בחזרה ליד הקיר, ואחרי חצי שעה בערך הגיע אמבולנס.³⁴

כשהאמבולנס הגיע מחמוד כבר היה מת.

כ-12 שעות מאוחר יותר, הגיע סוף סוף הפרמדיק מרוואן אבו ראאידה לגופתה של ראויה. לדבריו, "היא נפגעה מירייה בודדת ישר בראש".³⁵

³³ "חקירת 'פשעי המלחמה' בעזה", אל-ג'זירה אינטרנשיונל, 20 בפברואר 2009, <http://english.aljazeera.net/focus/crisisingaza/2009/02/20092209730904880.html> (כניסה לאתר ב-12 במארס 2009). התכנית עוסקת בהתקפות בכפר ח'וזאעה ומותה של ראויה א-נג'אר. הראיון עם מרוואן אבו ראאידה מתחיל בדקה ה-12:05.

³⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם כיפאח א-נג'אר, ח'וזאעה, 31 בינואר 2009.

³⁵ "חקירת 'פשעי המלחמה' בעזה", אל-ג'זירה אינטרנשיונל, 20 בפברואר 2009.

**הריגתם של מטר סעד אבו חלימה, בן 17, ומוחמד חיכמת אבו חלימה, בן 16 ;
פציעתם של ר'אליה אבו חלימה, בת 52, מחמוד אבו חלימה, בן 21, מטר אבו
חלימה, בן 85, ונבילה אבו חלימה, בת 38**

אל-עטאטרה, 4 בינואר 2009

ב-4 בינואר הרגו כוחות ישראליים שבעה מבני משפחת אבו חלימה, תושבי הכפר סאיאפא, ופצעו שישה מהם, בכמה תקריות נפרדות. שניים מההרוגים מתו בתקרית שבה חיילי צה"ל ירו בכמה מבני המשפחה שניסו להגיע למקום מבטחים תוך שהם מחזיקים דגלים לבנים או מנופפים באוויר בידיהם כדי להראות שאינם חמושים.

באותו יום חסו 14 בני משפחה בביתם של סעדאללה וסבאח אבו חלימה שבכפר סאיאפא, הסמוך לעיירה בית לאהיה שבצפון רצועת עזה.³⁶ שלושה מבני המשפחה שרואיינו כל אחד בנפרד סיפרו לארגון Human Rights Watch כי בסביבות השעה 16:00 ספג ביתם פגיעה ישירה מפגז מרגמה ישראלי שהכיל זרחן לבן, וכי מפגיעתו נהרגו חמישה מבני המשפחה וארבעה נפצעו.³⁷

על-פי ראיונות שנערכו בנפרד עם שלושת בני המשפחה, כמו-גם עם שלושה עדי ראייה נוספים מן האזור, כוחות ישראליים ירו על בני המשפחה בזמן שניסו לפנות לבית חולים את הפצועים וההרוגים שנפגעו מירי הזרחן הלבן על גבי טרקטורים ובטנדר. מן הירי נהרגו שני בני דודים, מוחמד ומטר.

הפצועים – סבאח אבו חלימה, בת 44, אם המשפחה (אשתו של סעדאללה); בניה: יוסף בן ה-16 ועלי בן ה-5; ר'אדה, בת 21, אשתו של מוחמד, בנה של סבאח; ופרח, בת שנתיים, בתם של ר'אדה ומוחמד – הועמסו לאחר ירי הזרחן הלבן על הבית, על-ידי בני משפחה, על עגלות נגררות שנרתמו לשני טרקטורים, כדי לקחת אותם לקבל טיפול רפואי. סבאח נסעה באחד הטרקטורים, שנהג בו בן הדוד חמזה. היא הגיעה בבטחה לבית החולים א-שיפאא שבעיר עזה, שם טופלו הכוויות הקשות שמהן סבלה, ואז הועברה למצרים.³⁸ ר'אדה ובתה פרח לקחו את גופת התינוקת המתה, שהד, ונסעו בעגלה שנרתמה לטרקטור השני, שבו נהג בן דוד בשם מוחמד. האחים הפצועים, יוסף ועלי, היו מסוגלים ללכת ברגל. לכלי הרכב הצטרפו כחמישה בני משפחה שלא נפצעו ורצו לעזוב את האזור, כולל בן דוד בשם מטר.

לדברי בן משפחה בשם עומר אבו חלימה, הקבוצה שנסעה בטרקטור השני הותקפה מול בית הספר מועאווייה:³⁹

³⁶ הבית נמצא בנ"צ $31^{\circ}33'47.08''N/34^{\circ}29'22.14''E$.

³⁷ בהתקפה נהרגו סעדאללה אבו חלימה, בן 45, אב המשפחה (בעלה של סבאח); בניהם: עבד א-רחים בן ה-14, זייד בן ה-11 וחמזה בן ה-7; ובתם שהד, בת 15 חודשים. הפצועים היו: סבאח אבו חלימה, בת 44, אם המשפחה (אשתו של סעדאללה); בניהם: יוסף בן ה-16 ועלי בן ה-5; ר'אדה, בת 21, אשתו של מוחמד, בנם של בני הזוג; ופרח, בת שנתיים, בתם של ר'אדה ומוחמד (ר'אדה מאוחר יותר מתה מפציעה). לפרטים נוספים ראו דו"ח ארגון Human Rights Watch, "גשם של אש: השימוש הבלתי חוקי של ישראל בזרחן לבן ברצועת עזה", מארס 2009.

³⁸ ב-24 בינואר ביקר ארגון Human Rights Watch את סבאח אבו חלימה בבית החולים א-שיפאא, אך מצב הטרומה שהייתה שרויה בו לא אפשר לה להתראיין.

³⁹ בית הספר מועאווייה נמצא בנ"צ $31^{\circ}33'26.39''N/34^{\circ}29'23.23''E$.

נסענו בטרקטור ובדרך ראינו טנקים וחיילים. כשראינו אותם הם הורו לנו לעצור. אחרי שעצרנו הם ירו עלינו. הם הרגו את בן הדוד שלי מטר. בן הדוד שלי מוחמד נפצע ומאוחר יותר מת.

עזבנו את שהד, מוחמד ומטר. לקחנו רק את ר'אדה ואת פרח. הם [חיילים ישראלים] אמרו לקחת אותם וללכת. אמרנו להם שאנחנו רוצים לקחת את האחרים, אבל הם אמרו לא. ארבעה-עשר ימים אחר כך, הוועד הבינלאומי של הצלב האדום הביא לנו את הגופה של מוחמד. זיהינו אותו רק לפי הטלפון הנייד שלו. הגופה שלו נמחצה.

מטר ומוחמד נפגעו באותו זמן. החיילים היו חיילים רגליים. הם ירו ברובים ממרחק של חמישה מטרים בערך, מתוך בית. אני נפגעתי מייד בזרוע ימין.⁴⁰

עומר אבו חלימה הראה לחוקרי ארגון Human Rights Watch את פצע הירי בזרועו הימנית (ראו תמונה).

נבילה אבו חלימה, בת 38, אחת מבנות המשפחה שצעדה לצדו של הטרקטור, אימתה את הפרטים שמסר עומר בעדותו. נבילה ניסתה לעזוב את האזור עם בנה עלי בן ה-6. לדבריה,

הלכנו לכיוון בית הספר עומר אבן אל-ח'טאב. בבית שמול בית הספר היו חיילים. החיילים אמרו: "תעצרו! תתרחקו מכאן!" הם [קרובי המשפחה שלי] ירדו מהטרקטור ועמדו על הארץ. הרמתי את הידיים שלי, ככה היינו כולנו, והבנים הרימו את החולצות שלהם [כדי להראות שלא היו חמושים]. אז היו הרבה חיילים שירו. נפצעתי בכתף, ועומר נפצע. הם ירו מתוך הבית [שמול בית הספר]. מוחמד ומטר נהרגו. רצנו בחזרה והם ירו על הארץ מאחורינו. שהד נשארה בטרקטור.⁴¹

חוקרי Human Rights Watch ביקרו באזור שמול בית הספר, שבו בוצע הירי לדברי עומר ונבילה. הבתים שמתוכם ירו החיילים, לפי העדויות, שוכנים במרחק של כעשרה מטרים מהמקום שמוחמד ומטר נהרגו בו. שני הבתים נפגעו באורח קשה והמשפחות שגרות בהם סיפרו שידעו כי צה"ל תפס את בתיהן משום שמצאו מזון ומוצרי אספקה אחרים שהחיילים השאירו מאחוריהם, כולל מארז קליעים ריק, שהם הראו לחוקרי Human Rights Watch. מארז התחמושת מיועד למאה קליעים של מקלע מסוג אם-2 בראונינג בקליבר 0.5 אינץ'.⁴²

⁴⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם עומר אבו חלימה, סאיפא, 23 בינואר 2009.

⁴¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם נבילה כמאל אבו חלימה, סאיפא, 5 בפברואר 2009.

⁴² מקלעים בקליבר 0.5 אינץ', המכונים בצה"ל מק"כ (ראשי תיבות של "מקלע כבד"), משמשים את חיל הרגלים של ישראל וכן מותקנים בצה"ל על גבי נגמ"שים וטנקים ועל ספינות סוור.

על-פי עדויותיהם של תושבים ודיווחים בכלי התקשורת, באל-עטאטרה התקיימו קרבות עזים בין צה"ל לבין חמאס.⁴³ ככל הנראה, ביום שבו נורו בני משפחת אבו חלימה התקיימו באזור פעולות איבה מתמשכות.

בזמן שעומר וקרובי משפחתו ניסו לעזוב בטרקטור השני, אחיו אחמד נשאר מאחור כדי לסייע להוביל את חמש גופות ההרוגים אל מחוץ לאזור באמצעות טנדר. בעדותו לארגון Human Rights Watch מסר כי בן דודו, מוחמד ח'ליל, המכונה אבו סאלח, עמד בקשר טלפוני עם צה"ל משום שהיה איש עסקים ידוע באזור, וכי צה"ל הודיע לבן הדוד כי בטוח לעזוב את האזור.

חוקרי Human Rights Watch ראינו ביחידות את מחמוד ח'ליל, יו"ר הקואופרטיב החקלאי של מגדלי התותים, הירקות והפרחים, שגר כ-400 מטר מצפון לביתם של סעדאללה וסבאח אבו חלימה. ח'ליל אישר כי דיבר עם קצין צה"ל בשם אבי, שהכיר מעסקיו בישראל. בעדותו סיפר:

לפני שהתחלנו ללכת דיברתי עם אבי. הוא אמר לי, תן לי קצת זמן. אחרי חצי שעה הוא התקשר ואמר לכו. בסביבות 16:30 הנפנו דגלים לבנים ועזבנו.⁴⁴

חרף התיאום, נפתחה אש לעבר הטנדר עם חמש הגופות, מכונית נוספת וכ-150 אנשים שצעדו ברגל, כאשר הגיעו לצומת המכונה בפי תושבים "צומת אל-עטאטרה", כ-500 מטרים מדרום לביתה של משפחת אבו חלימה.

אחמד אבו חלימה תאר את שאירע:

נסעתי במשאית של בן דוד – טנדר מסוג מרצדס. בצומת אל-עטאטרה הם ירו עלינו במקלע שהותקן על טנק. הם פגעו בסבא שלי [מטר, בן 85], בדודה שלי [ר'אליה, בת 52] ובשניים אחרים, אבל הם נפצעו רק פצעים קלים. מאחורי כלי הרכב שלנו הייתה גולף ירוקה [דגם של פולקסווגן] עם עוד קרובי משפחה. הם פגעו שם באחד מבני הדודים שלי. ירדנו מהטנדר ונכנסו לתוך הבית של משפחת קנדבור. נשארנו שם עד אחת-עשרה וחצי בלילה. אבו סאלח [מחמוד ח'ליל] יצר אתם קשר [עם צה"ל] שוב, והם אמרו שאנחנו צריכים ללכת לעיר עזה. אני הלכתי יחף. השארנו את הגופות של המתים בתוך הטנדר.⁴⁵

מחמוד ח'ליל, שהיה עם הקבוצה, אימת דיווח זה. לדבריו, "היה לי קשר טוב עם הישראלים. עכשיו, זאת הפעם הראשונה שאני חושש שהקשרים האלה חסרי תועלת". בהמשך דבריו אמר:

⁴³ איתן ברונר וסבריינה טברניס, "בעיר עזה החרבה", ניו יורק טיימס, 3 בפברואר 2009, <http://www.nytimes.com/2009/03/28/world/middleeast/28israel.html?scp=1&sq=Israel%20Disputes%20Soldiers%92%20Account%20of%20Gaza%20Abuses&st=cse> (כניסה לאתר ב-29 ביולי 2009).

⁴⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מחמוד ח'ליל, סאיאפא, 23 בינואר 2009.

⁴⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם אחמד אבו חלימה, סאיאפא, 23 בינואר 2009.

שמנו את הגופות בטנדר מרצדס ונסענו. אני הלכתי לפני הטנדר. היו בסך הכול בערך 150 אנשים שהלכו ברגל. בדרך, ירו עלינו שוב... בצומת אל-עטאטרה ירו עלינו וכמה מאתנו נפגעו – ריאליה אבו חלימה, מחמוד ואשתו של מנסור. קליעים פגעו בטנדר.

קרובת משפחה אחרת, נבילה אבו חלימה, שגם היא עזבה עם הקבוצה, מסרה עדות דומה:

השעה הייתה בסביבות שש בערב, והחשיך. בצומת אל-עטאטרה היו שלוש משאיות גדולות מסוג מרצדס. הגופות [של הרוגי ירי הזרחן הלבן] היו על אחת, והיו עוד שתי משאיות שהיו בהן זקנים ואנשים אחרים שלא יכלו ללכת. כל השאר, כלומר אנחנו, הלכנו מאחוריהן – היו לפחות 150 אנשים. הגענו לצומת ורצינו לקחת את הגופות של מוחמד ומטר. אבו סאלח אמר שזה בסדר. אז כולנו התכוונו ללכת בדרך ההיא לג'באליה. הלכנו רק עשרה מטרים לתוך הרחוב, ואז הם [החיילים] פתחו באש. עשרה אנשים בערך נפצעו. רצנו בחזרה ונכנסנו לכמה מבנים ונשארו בתוכם במשך שלוש שעות. אבו סאלח טלפן כל הזמן [לצה"ל] ובהתחלה הם אמרו שרק נשים יכולות ללכת, אבל לא גברים. סירבנו. אחרי זה, הם אמרו, בסדר, תשאירו את הגופות ואת המשאיות ותלכו. אז השארנו את הזקנים שלא יכלו ללכת, 15 בערך, ואנשים אחרים הוציאו אותם משם למחרת. הלכנו ברגל כל הדרך לג'באליה. כולנו החזקנו את הידיים שלנו למעלה. כל הנשים החזיקו דגלים לבנים, מטפחות ראש לבנות וגדולות. אחרי שלוש שעות הרשו לנו ללכת דרומה, לא מזרחה.⁴⁶

ת'אורייה אבו חלימה, בת 50, תיארה כיצד ירו על הקבוצה בעת שהחזיקה דגל לבן. לדבריה, "ביום שישי הם זרקו כרוזים והילדים הביאו אותם אלינו, אבל לא ציפינו שזה יהיה ככה. הישראלים כבר באו לאזור הזה כמה פעמים בעבר, והם לקחו את תעודות הזהות שלנו ותפסו את הבתים שלנו, אבל הם לא הרגו אף אחד."⁴⁷

כדי לקבל מידע גם ממשהו מחוץ למשפחת אבו חלימה ראינו חוקרי Human Rights Watch את עאאיש סבאח, בת 51, שגרה בבניין סמוך לצומת אל-עטאטרה שבו הסתתרו בני משפחת אבו חלימה. לדבריה, ב-4 בינואר, בשעת בין ערביים, "קבוצה ענקית של אנשים רצה לתוך הבית שלי אחרי שירו בהם. כמה מהם עזבו בערך שלוש שעות אחר כך, אבל הם השאירו את הזקנים שנשארו ללון ועזבו למחרת."⁴⁸

הריגתה של איבתיסאם אל-קאנוע, בת 40; פציעתה של זכייה אל-קאנוע, בת 55

אל-עטאטרה, 4 בינואר 2009

ב-4 בינואר ירו חיילים בשתי נשים שהחזיקו דגלים לבנים באל-עטאטרה. אחת מהן, איבתיסאם אחמד אל-קאנוע, בת 40, אמא לארבעה בנים ולשלוש בנות, נהרגה.

⁴⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם נבילה אבו חלימה, סאיאפא, 5 בפברואר 2009.

⁴⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ת'אורייה מסעוד אבו חלימה, סאיאפא, 5 בפברואר 2009.

⁴⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם עאאיש סבאח, אל-עטאטרה, 30 בינואר 2009.

לדברי באסם אל-קאנוע, בן 32, גיסה של איבתיסאם, ב-4 בינואר, בסביבות השעה 8:30 בבוקר, התקרב דחפור צה"ל לבית המשפחה שבאל-עטאטרה, והתחיל להרוס את עמודי התמך שלו.⁴⁹ לדבריו, עד אותו רגע כארבעים מבני המשפחה מצאו מחסה בבית זה.

באסם אל-קאנוע סיפר עוד כי באותה עת התחילו כוחות של צה"ל לירות על הבית מתוך בית שנמצא במרחק של כמאה מטר צפונה. בני משפחה שחיפשו מחסה מן הירי רצו לחדר מוגן יותר בקומה למעלה.

בסביבות השעה 11:00 בבוקר הרס דחפור את אחד הקירות בקומת הקרקע, והרעיד בחוזקה את הבית. באסם אל-קאנוע סיפר כי איבתיסאם ואמה, זכייה אל-קאנוע, בת 55, החליטו לרדת במדרגות כשהן מחזיקות דגלים לבנים כדי לסמן לחיילים שבתוך הבית נמצאים אזרחים.

זכייה סיפרה שברגע שהדחפור הכה בבית היא נתקפה חשש שהמשפחה תימחץ. לדבריה, "איבתיסאם ואני ירדנו, כששתינו מחזיקות דגלים לבנים. פתחנו את הדלת וצלף ירה עלינו מתוך בית [במרחק של כמאה מטר צפונה]. איבתיסאם נפגעה ואני הסתובבתי כדי לחזור פנימה ואז קליע נוסף שפשף את הגב שלי. איבתיסאם מתה על מפתן הדלת".⁵⁰

לדברי זכייה, היא ניסתה לגרור את איבתיסאם בחזרה לתוך הבית נאלצה להיצמד לקרקע בגלל ירי. להערכתה הירי בוצע מכיוון מערב. ב-31 בינואר ביקרו חוקרי Human Rights Watch בבית וראו ארבעה חורים בקירות הבטון של חדר המדרגות ושמונה חורים בקיר החיצוני של הבית, ליד המדרגות, שתאמו לסימני הקליעים. זכייה סיפרה כי היא עלתה לקומה העליונה, ובני משפחתה התקשרו לסהר האדום הפלשתיני ולצלב האדום הבינלאומי וביקשו שישלחו אמבולנס עבור איבתיסאם, אבל אמבולנסים לא יכלו להגיע בשל היעדר תיאום עם צה"ל.

בן משפחה שלישי, בעלה של איבתיסאם, בסאם אל-קאנוע, שהה בקומה העליונה באותה עת. הוא מסר בעדותו לארגון Human Rights Watch את שזכר מן ההתקפה:

הנשים ירדו לקומה התחתונה, שמענו יריות ואיבתיסאם צעקה. חצי שעה אחר כך, זכייה חזרה למעלה ואמרה לי "אללה יפצה אותך" [על מותה של איבתיסאם].⁵¹

לדברי בסאם, באסם וזכייה, כשעתיים לאחר מכן, בסביבות השעה 13:30, פרצו חיילים ישראלים רבים בכוח לתוך הבית והורו לכל בני המשפחה להתאסף בחדר אחד. הם הכריחו את הגברים להתפשט ולהישאר בתחתוניהם ואז אזקו אותם וכיסו את עיניהם. בשעה 14:30 לקחו החיילים את הקבוצה לבית הספר היסודי על-שם אבו ג'עפר אל-מנסור, כמאתיים מטר דרומה, אבל לא הרשו להם לקחת אתם את גופתה של איבתיסאם.

⁴⁹ הבית נמצא בנ"צ 31°33'22.59"N/34°29'19.34"E.

⁵⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם זכייה אל-קאנוע, אל-עטאטרה, 31 בינואר 2009.

⁵¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם בסאם אל-קאנוע, אל-עטאטרה, 31 בינואר 2009.

באסם סיפר עליו ועל בסאם: "התחננו והתעקשנו מאוד עד שביללה הם הרשו לנו לחזור מבית הספר כדי לקחת את הגופה שלה". לדבריו, החיילים הישראליים עדיין היו בתוך הבית כששני הגברים חזרו, וגופתה של איבתיסאם הייתה שרועה על רצפת חדר המדרגות. בהמשך עדותו סיפר: "עטפנו אותה בשמיכה וסחבנו אותה בחזרה לבית הספר והשכבנו אותה בשער". לדבריו, למחרת, בסביבות 12:00 בצהריים, התירו החיילים לבני המשפחה לעזוב את בית הספר ולצעוד לג'באליא. באסם אמר: "סחבנו את הגופה והלכנו ברגל לבית החולים כמאל עדוואן, בג'באליא.

האחים בסאם ובאסם סיפרו שניהם כי חיילים ישראלים ירו כמה פעמים מעל לראשיהם ועל הארץ, קרוב אליהם, כשהיו בדרכם לבית החולים. מסמכים מבית החולים שראו חוקרי Human Rights Watch מצביעים על כך שאיבתיסאם הגיעה למוסד, מתה, ב-5 בינואר, בשעה 14:30. סיבת המוות שנרשמה הייתה "תוצאה של הפגזה ישראלית". לדברי באסם, הוא מאמין שבאותה תקופה גורמים בבית החולים כתבו בחופזה את המילים "הפגזה ישראלית" כסיבת המוות ברוב המסמכים הרפואיים, משום שהוצפו בנפגעים רבים שהגיעו לבית החולים.

הריגתה של נדא אל-מרדי, בת 5

אל-עטאטרה, 5 בינואר 2009

ב-3 בינואר, החל צה"ל להפגז ולהפציץ את הכפר סאיאפא הסמוך לבית לאהיה, מצפון לאל-עטאטרה, ככל הנראה כהכנה לפלישה הקרקעית שהחלה באותו לילה. לדברי נעים אל-מרדי, בן 63, ב-3 בינואר בלילה פגע צה"ל בקומה השנייה של ביתו בסיאפא באמצעות חומר נפץ מסוג שאינו ידוע, אך איש לא נפגע.⁵² ההתקפות על האזור נמשכו לכל אורך היום הבא והתושבים הסתתרו בבתיהם.

בבוקר ה-4 בינואר נכנסו חיילים ישראלים לביתו של נעים אל-מרדי. לדברי נעים ובנו רדוואן, החיילים הורו להם, לנשותיהם ולששת ילדיו של רדוואן לעבור לביתו הסמוך של קרוב משפחה, רפיק אל-מרדי, בן 43. בבית זה כלאו החיילים את הקבוצה – שמנתה 19 אנשים – בחדר מרכזי אחד.

לדברי נעים, בבוקר ה-5 בינואר אמרו החיילים לקבוצת האנשים כי הם רשאים לעזוב את האזור. תשעה-עשר בני המשפחה יצאו ברגל לבית הספר הקרוב של אונר"א, שבו שהו אנשים שנעקרו מבתיים. בדרכם לבית הספר נורתה נדא אל-מרדי בעורפה ונהרגה (ראו תמונה).⁵³

נעים אל-מרדי תיאר לארגון Human Rights Watch את הירי: "הלכנו הרבה זמן בדרך שמובילה מזרחה ואז נפתחה עלינו אש. המשכנו ללכת אבל החיילים המשיכו לירות מסביבנו במשך עוד מאתיים מטר בערך. אז, אחרי בערך מאתיים מטר, הילדה נורתה. אני לא יודע מאיפה הירי הגיע כי הם השתלטו על הבתים ועשו חורים בקירות וירו מהם, לא מהחלונות".⁵⁴

⁵² הבית נמצא בנ"צ 31°33'36.78"N/ 34°29'23.58"E.

⁵³ המקום שלדברי נעים נדא נהרגה בו נמצא בנ"צ 31°33'5.64"N/ 34°29'44.04"E.

⁵⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם נעים אל-מרדי, אל-עטאטרה, 31 בינואר 2009.

אביה של נדא, רדוואן אל-מרדי, שרואיין בנפרד, אישר בפני ארגון Human Rights Watch כי בתו נורתה בעורפה בעת שהמשפחה צעדה בדרך מזרחה בניסיון להגיע לבית הספר של אונר"א בבית לאהיה. לדבריו,

[ב-5 בינואר] בסביבות השעה עשר בבוקר חיילים אמרו שאנחנו יכולים לצאת מהבית. ביקשנו מהם להסדיר עם החיילים האחרים שלא יהרגו אותנו. נתנו לילדים דגלים לבנים, שהיו עשויים מצעיפים שחיברנו למקלות. יצאנו מהבית וראינו טנקים בכל מקום מסביב. החיילים התחילו לירות עלינו. הירי הגיע מהטנקים ומהחורים בקירות. ניסינו להרגיע את הילדים, הם צעקו ובכו. ביד אחת החזקתי את היד של הבת שלי וביד השנייה החזקתי שקית לחם לבנה. הדרך הייתה מאוד משובשת, דחפור השחית אותה קודם לכן. אני הלכתי בראש הקבוצה שלנו – אני ונדא באמצע ושני הבנים שלי, נעים [בן ה-10] ו-מרם [בן ה-9], משני הצדדים שלנו, מחזיקים דגלים לבנים. החיילים ירו מסביבנו אבל המשכנו ללכת.

אחרי כמה זמן הגענו לאזור שחשבנו שהיינו בטוחים בו, אבל הירי נמשך ממרחק. אחרי 400 מטר היא נפלה פתאום על הארץ. היא הייתה יחפה ובכל פעם שהיו בדרך הריסות הרמתי אותה. ידעתי שהיא פצועה אבל חשבתי שהיא נפגעה בזרוע. היה לה חול בפה והוצאתי אותו. לקחתי אותה על הידיים ועזבתי את שקית הלחם. היא לא הייתה מסוגלת לדבר, ונאנחה. רצתי כמה מאות מטרים והבגדים שלי התכסו בדם שלה. בכביש בית לאהיה מצאנו אוטו ונסענו לבית החולים [כמאל עדוואן].⁵⁵

אחרי שלקח את נדא לבית החולים חזר רדוואן אל-מרדי לאל-עטאטרה כדי לבדוק מה עלה בגורל יתר בני משפחתו. הוא סיפר: "כשחזרתי לכמאל עדוואן [בית החולים] כבר העבירו אותה לא-שיפאא [בית חולים אחר, בעיר עזה]". אל-מרדי הגיע לא-שיפאא בשעה 11:30 לפני הצהריים, כשנדא הייתה בטיפול נמרץ. לדבריו, "התרוצצתי בשלוש קומות של בית החולים אבל לא זיהיתי אותה כי הראש שלה היה כולו חבוס ועדיין לא ידעתי שהפצע היה בראש". רדוואן סיפר כי בתו מתה מפצעה בסביבות השעה 14:00.

שלושה עדי ראייה נוספים, שכל אחד מהם רואיין בנפרד, אימתו את התיאורים שמסרו נעים ורדוואן אל-מרדי. פיירוז ר'ראבן, מהנדסת מכונות בת 40, ובעלה סייד עטייה ר'ראבן, בן 43, פרמדיק בבית החולים כמאל עדוואן, אמרו שב-4 בינואר הם נלכדו יחד עם תשעת ילדיהם בביתם שבאל-עטאטרה בשל ירי צלפים, אך כשראו את בני משפחת אל-מרדי עוברים בסמוך עם דגלים לבנים, הם החליטו להצטרף לקבוצה. לדברי פיירוז ר'ראבן, "חשבנו שעדיף למות בדרך, במקום שבו אנשים יוכלו למצוא אותנו, מאשר בבית, שבו לא ימצאו אותנו".⁵⁶

פיירוז ר'ראבן אמרה כי היא עמדה בפתח ביתה ונופפה בדגל לבן העשוי מצעיף-ראש, ובעלה סייד הכין דגל מחולצה לבנה. הירי הפסיק ו-11 בני המשפחה הצטרפו למשפחת אל-מרדי בדרכה. לדברי פיירוז, הם הלכו ביחד מרחק של 200 מטר בערך, ואז החיילים התחילו לירות לכיוון הקבוצה. בהמשך עדותה

⁵⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם רדוואן אל-מרדי, אל-עטאטרה, 31 בינואר 2009.

⁵⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם פיירוז ר'ראבן, אל-עטאטרה, 31 בינואר 2009.

הוסיפה: "רצנו לתוך בית כדי למצוא מחסה, אבל רדואן והילדה כבר התקדמו. אנחנו נשארו בבית למשך שעותיים".

אחותה של פיירוז, ח'יתאם ר'ראבן, בת 37, אמרה כי ראתה את הירי בנדא אל-מרדי מקטע הרחוב שנמצא ממול לכניסה לביתה: "הייתי פה לפני הבית שלי, וראיתי את הילדות ברחוב מחזיקות דגלים לבנים. ואז תכף ראיתי אותה [את נדא] נופלת".⁵⁷ ארגון Human Rights Watch וידא כי ניתן לראות מביתה של ח'יתאם ר'ראבן את הנקודה בדרך שבה, לדברי נעים ורדואן, נורתה נדא.

רדואן אל-מרדי אמר כי לדעתו הירי בוצע מבית ספר השוכן על גבעה המשקיפה על הדרך, במרחק של כ-600 מטרים מהנקודה שבה נורתה נדא. ארגון Human Rights Watch בחן את בניין בית הספר שרדואן הצביע עליו כמקור המשוער לירי, ומצא במקום למעלה מחמישה חורים בקירות המלמדים על עמדות צלפים, שחלקן חלשו באופן ישיר, אם כי ממרחק, על הנקודה שבה, לדברי רדואן ונעים, נורתה נדא.

הריגתן של מאג'דה אבו חג'אג', בת 35, וריא אבו חג'אג', בת 56, ג'וחר א-דיכ

4 בינואר 2009

ב-4 בינואר, בסביבות השעה 12:30, פתחו חיילים באש באזור ג'וחר א-דיכ, שבדרום רצועת עזה, על קבוצה של 28 אזרחים פלשתינאים שניסו לפנות את בתיהם לאחר ששמעו ברדיו את ההוראה של צה"ל לעזוב את האזור. מהירי נהרגו אם ובתה בעת שהניפו דגל לבן.

לדברי סיהאם אבו חג'אג', בת 32, בבוקר ה-3 בינואר החלו מטוסי קרב מסוג אף-16 להפציץ את השדות הפתוחים שסביב בית משפחה בג'וחר א-דיכ. לדבריה נפלו באזור גם פגזי ארטילריה, והיא ספרה "תקיפה כל חמש דקות".⁵⁸ בני המשפחה נותרו בבית כשדלתותיו וחלונותיו מוגפים.⁵⁹ למחרת, ה-4 בינואר, בסביבות השעה 6:00 בבוקר, פגע לדבריה פגז טנק בבית, גרם נזק ופצע את בתה בת ה-12, מנאר, שרסיסים חדרו לזרועה. סיהאם לא הייתה מודעת לנוכחותם של לוחמים פלשתינאים כלשהם באזור באותה עת, אך היא נשארה בתוך הבית כשדלתותיו וחלונותיו מוגפים, ולפיכך אין זה ברור באיזו מידה התנהלה במקום לחימה בין כוחות ישראלים ופלשתינאים.

בסביבות השעה 6:30 החליטו בני המשפחה לעזוב את הבית כיוון שחשו כי אינם בטוחים בו. כל 17 בני המשפחה יצאו ברגל לביתו הקרוב של אבו אל-עאבד א-ספדי, במרחק של כמאה מטר מזרחה, שבו הסתתרו 11 מבני משפחה זו. בדרכם למקום ראו בני המשפחה טנקים ישראלים רבים.

משפחת אבו חג'אג' נותרה בבית משפחת א-ספדי למשך כחמש שעות, והסתתרה מתחת לגרם המדרגות. לדברי סיהאם, הבית הזדעזע בכל פעם שפגז פגע בסביבתו, ובני שתי המשפחות חששו

⁵⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ח'יתאם ר'ראבן, אל-עטאטרה, 31 בינואר 2009.

⁵⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם סיהאם אבו חג'אג', א-נוסייראת, 18 בפברואר 2009.

⁵⁹ הבית נמצא בנ"צ 31°33'22.59"N/34°29'19.34"E.

לחייהם. הם ניסו להזעיק אמבולנס כדי שהבת הפצועה מנאר תטופל, אך בשל הלחימה איש לא יכול היה להגיע למקום.

לדברי סיהאם, בסביבות השעה 13:00 החליטו שתי המשפחות לעזוב את בית משפחת א-ספדי, כדי שמנאר תזכה לטיפול רפואי. מאג'ד, בעלה של סיהאם, אף שמע הודעה של צה"ל שהתפרץ לשידור של תחנת הרדיו המקומית אל-קודס המנוהלת בידי הג'יהאד האיסלאמי, ואשר בה נאמר לאזרחים כי עליהם להתפנות מהאזור ולהגיע למרכזי האוכלוסייה.⁶⁰

לדברי סיהאם, תחילה יצאו מהבית שני אנשים, אחד מכל משפחה, אחמד א-ספדי ומאג'דה אבו חג'אג', כשהם נושאים דגלים לבנים. שאר בני שתי המשפחות יצאו בעקבותיהם – 28 בני אדם בסך הכול, ובהם 17 ילדים. הם הלכו יחד מערבה כשהם מקובצים בקבוצות קטנות, שכל אחת מהן מניפה דגל לבן עשוי מבד המחובר למקל מטאטא מעץ. הם חלפו על-פני בית משפחת אבו חג'אג' והמשיכו ללכת, אך לפני שהצליחו להגיע לבית הבא, השייך למשפחת דור'מוש, החלו חיילים ישראלים לירות בנשק קל. סיהאם אבו חג'אג' תיארה את שראתה:

הירי בא מהטנקים, בייחוד מטנק שהתקדם ונכנס לרחוב. לא ראיתי בדיוק מי ירה, הטנק או החיילים על הטנק, אבל היו חיילים למעלה על הטנק. מאג'דה הייתה הראשונה שנהרגה, זה קרה מייד, ואז אימא שלה [ריא].

לדברי סיהאם, ירי ספוראדי נמשך באזור במשך כחצי שעה, עד שבני המשפחה הצליחו לחזור לבית משפחת א-ספדי, והותירו מאחור את גופותיהן של מאג'דה וריא. סיהאם לא ראתה לוחמים פלשתינאים כלשהם שנלחמו בכוחות הישראליים. אף אדם אחר משתי המשפחות לא נפצע, ומכך עולה כי החיילים לא המשיכו לכוון ירי לעבר הקבוצה.

ארגון Human Rights Watch ראיין שלושה אנשים נוספים משתי המשפחות, שאישרו את הדיווח של סיהאם. בתה של סיהאם, מנאר, שנפצעה מרסיס בזרועה מוקדם יותר באותו בוקר, אמרה לארגון Human Rights Watch:

הטנק בא והסתובב לכיוון שלנו. היו חיילים על הטנק, ואחרי שהירי התחיל אחד מהחיילים האלה קפץ לקרקע. הירי הגיע מכל המקומות אבל החייל שהיה על הקרקע גם ירה עלינו עם הרובה שלו. הוא עמד וירה. גם החיילים שהיו על הטנק ירו.⁶¹

לדברי שני עדי ראיה נוספים, שכל אחד מהם רואיין בנפרד, צה"ל פתח באש על הקבוצה ללא אזהרה. מוחמד א-ספדי, בן 59, אמר כי ב-4 בינואר, בסביבות השעה 6:30 בבוקר, באו לביתו בני משפחת אבו חג'אג'.⁶² לדבריו, בסביבות הצהריים הם שמעו הודעה ישראלית ברדיו שבה הורה הצבא לתושבים

⁶⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מאג'ד אבו חג'אג', א-נוסירא, 18 בפברואר 2009.

⁶¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מנאר אבו חג'אג', א-נוסירא, 18 בפברואר 2009.

⁶² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מוחמד א-ספדי, ג'והר א-דיכ, 30 בינואר 2009.

לעזוב את בתיים. הקבוצה יצאה מביתו והלכה מרחק של מאה מטר לכיוון טנק ניח, ואז נפתחה עליהם אש מטנק אחר שהגיע מצפון. הוא הסביר:

היו חמישים מטר בינינו לבין הטנק, ונפנפנו בדגלים [הלבנים] שלנו. באותו רגע, הטנק ירה, זה היה ירי מהיר. ראיתי את החיילים עומדים למעלה על הטנק. ריא ומאג'דה נפגעו. מאג'דה החזיקה את הדגל, והיא הייתה הראשונה שנפגעה. ראינו אותה נופלת עם הפנים שלה על האדמה, היא מתה מייד. החזקתי את הזרוע של ריא כדי לעצור את הדימום ורצנו בערך עשרה מטרים כדי שהבתים יפרידו בינינו לבין הטנקים. ריא מתה שם. עדיין יש לי כתמים מהדם שלה על המעיל שלי. בסוף הצלחנו להגיע בחזרה לבית שלי, וישבתי על המדרגות, צורח.⁶³

אדם נוסף בקבוצה, יוסף אבו חג'אג', בן 38, בנה של ריא ואחיה של מאג'דה, אמר גם הוא כי ראה לפחות שני טנקים, שעל אחד מהם עמד חייל, שאפשר היה לראות את פלג הגוף העליון שלו. לדבריו החייל "התחיל לרסס אותנו בכדורים, אז הסתובבנו וברחנו".⁶⁴ העד אמר כי אחרי שריא ומאג'דה נפגעו, ברחו אנשי הקבוצה בחזרה לבית משפחת א-ספדי, ולמחרת הצליחו להימלט מן האזור.

אחיו של יוסף, מאג'ד אבו חג'אג', בן 45, אמר כי נמלט מהאזור לפני ה-3 בינואר, אבל במהלך התקרית שמר על קשר טלפוני עם משפחתו. לדבריו, "התקשרנו לצלב האדום הבינלאומי ולארגונים אחרים אבל אף אחד לא היה יכול לבוא לעזור".⁶⁵

מאג'ד אבו חג'אג' סיפר כי שב לבית המשפחה 14 יום מאוחר יותר, ב-20 בינואר, ומצא את גופות אמו ריא ואחותו מאג'דה ברחוב. הוא אמר: "הגופות עדיין שכבו שם. מאג'דה נדרסה על-ידי טנק. הגופה של אימא שלי גם הייתה בחצר, כשחצי ממנה קבור מתחת לקצת חול".⁶⁶

הריגתו של איבראהים מועין ג'וחא, בן 14

שכונת א-זייתון, העיר עזה, 5 בינואר 2009

ב-5 בינואר אחר הצהריים הלכה קבוצת אנשים גדולה, שהורכבה משלוש משפחות, ברח' סלאח א-דין בשכונת זייתון שבדרום מזרח העיר עזה, בניסיון לצאת מן האזור. חייל ישראל, שהיה ככל הנראה בתוך בית, ירה שתי יריות ופגע בקרקע ולאחר מכן באיבראהים מועין ג'וחא, בן 14, שמת למחרת.

ארגון Human Rights Watch ראיין שלושה עדים לירי, כל אחד מהם בנפרד. אביו של איבראהים ג'וחא, מועין ג'וחא, מהנדס חקלאי בן 56, אמר כי השתלשלות האירועים שהובילה למות בנו החלה

⁶³ שם.

⁶⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם יוסף אבו חג'אג', ג'וחא א-דיכ, 30 בינואר 2009.

⁶⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מאג'ד אבו חג'אג', ג'וחא א-דיכ, 30 בינואר 2009.

⁶⁶ מאג'ד אבו חג'אג' מסר את אותו דיווח בנפרד לעיתון הניו יורק טיימס. ראו תר'יד אל-ח'ודארי וסבריינה טברניס, "האוי"ם מזהיר מפני משבר פליטים ברצועת עזה", ניו יורק טיימס, 12 בינואר 2009.

http://www.nytimes.com/2009/01/13/world/middleeast/13mideast.html?_r=1 (כניסה לאתר ב-13 ביולי 2009).

בליל ה-3 בינואר, יומה הראשון של המתקפה הקרקעית, אז הותקף לראשונה האזור שסביב בית המשפחה ברח' סלאח א-דין. שבעה-עשר בני המשפחה נותרו ביחד בביתם בן שתי הקומות ושמעו הפצצות וירי נשק קל ממזרח, מכיוון הקו הירוק. לדברי מועין עד לאותו לילה, או לבוקר שלאחריו, כבר השתלטו חיילים ישראלים על אזור מגוריו, וכמה פצצות וירי מנשק קל פגעו בביתו, שהיה עדיין בבנייה, או בסביבתו. איש לא נפגע.

לדברי מועין, בבוקר ה-4 בינואר כבר שלטו הכוחות הישראליים באורח מלא באזור, והלחימה נפסקה. חיילים שהיו בסמוך לבית קראו למשפחה לצאת ממנו באמצעות רמקולים. כשבתו סמאח, בת 20, פתחה את הדלת, חיילים באזור ביצעו ירי, ככל הנראה כדי להפחידה אך לא כדי לפגוע בה. לאחר מכן נכנסו לבית כעשרים חיילים, כיוונו את רוביהם על יושביו וצעקו על כולם להרים את הידיים. לדברי מועין, "הם הכריחו אותנו לעלות, כולנו, לפניכם. כשהגענו לשם, ראינו את הנזק והם הורו לנו לשבת על ההריסות בקומה השנייה".⁶⁷

לאחר חצי שעה הורו החיילים לבני המשפחה לרדת. הם הוציאו את כל בני המשפחה מהבית והורו להם ללכת לרפיח שבדרום הרצועה. מועין סיפר כי התווכח עם החיילים כיוון שיש לו ילדה בת שש ואם בת 85, אבל הם התעקשו שהמשפחה תלך.

בני המשפחה הלכו דרומה לאורך כמה גושי בניינים, והחליטו לעצור למנוחה בבית השייך למשפחת אבו זור, שאותה הם מכירים. לדברי מועין, לא הייתה לחימה באזור, אבל הוא ראה טנקים ישראלים רבים וצלפים רבים שתפסו עמדות בבניינים.

לאחר כמה שעות הגיעה קבוצה נוספת של אנשים, ממשפחת א-סוואפירי, לבית משפחת אבו זור, ומספרם הכולל של האנשים בבית היה בין 40 ל-45. שלוש המשפחות העבירו את הלילה ביחד בבית זה.

למחרת, ה-5 בינואר, בסביבות השעה 8:00 בבוקר, הגיעו חיילים ישראלים לבית משפחת אבו זור. גם הפעם פתחה את הדלת סמאח, בתו של מועין, והחיילים נכנסו. החיילים כפו על כל בני שלוש המשפחות, ג'וחא, א-סוואפירי ואבו זור, לצאת כשהגברים בראש והנשים מאחור. הם ערכו חיפוש על גופם של הגברים, שבמסגרתו נדרשו הזקנים להסיר את מעיליהם, להרים את חולצותיהם ולשלשל את מכנסיהם, והצעירים נדרשו להסיר את כל בגדיהם למעט התחתונים. ארבעה מן הגברים נלקחו לחקירה, ובהם בנו של מועין, מוחמד בן ה-18, ויתר בני המשפחות נצטוו ללכת דרומה.

לדברי מועין, הקבוצה הלכה דרומה ברחוב א-סכה (המסילה). לאחר שעברו כקילומטר וחצי, נתקלו אנשי הקבוצה בבור בכביש, שנגרם, כך סברו, מתקיפה של מטוס אף-16. הבור נפער לכל רוחב הרחוב ולא עלה בידי בני המשפחות לעבור אותו. תחת זאת, הם החליטו לסוב על עקבותיהם. לדברי מועין, הם הלכו צפונה, מרחק של כ-500 מטרים, ואז פנו מזרחה לכיוון רחוב סלאח א-דין, שהוא רחוב רחב יותר. הקבוצה עצרה בדרכה בבית משפחת אל-מוריבי כדי לאפשר לילדים ולאמו הקשישה של מועין לנוח. זמן קצר לאחר מכן, בסביבות הצהריים, הם ראו את ארבעת הצעירים שהחיילים הישראלים

⁶⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מועין מחמוד ג'וחא, שכונת א-זייתון, העיר עזה, 23 במארס 2009.

לקחו לחקירה כמה שעות קודם לכן: וליד אבו זור, בן 28, פארס אבו זור, בן כ-29, האני אבו זור, בן כ-35, ומוחמד, בנו של מועין, בן 18. ארבעת הגברים הצטרפו לקבוצה בבית משפחת אל-מור'רבי.

בסביבות השעה 12:30 החליטו המשפחות לעזוב את בית משפחת אל-מור'רבי כיוון שמספר האנשים היה רב והמזון בבית היה מועט. מועין סיפר כי הושיב את אמו הקשישה בעגלת קניות. בנו איברהים הניף פיסה קטנה של בד לבן בידו, ואחד משכניה של המשפחה, וליד אבו זור, קשר בד לבן גדול למקל באורך שלושה מטרים. הקבוצה הגדולה עזבה את בית משפחת אל-מור'רבי והלכה צפונה לאורך רחוב סלאח א-דין. מועין תיאר את שהתרחש לאחר מכן:

הלכנו מאתיים מטר צפונה. היינו עדיין רחוקים מהבית שלי, שהחילים השתלטו עליו. פתאום שמעתי ירייה אחת שפגעה במדרכה ממש לפני העגלה שדחפתי. זאת לא הייתה יריית אזהרה, כי פחות משנייה אחר כך עוד ירייה פגעה באיברהים, שהלך בדיוק מאחוריי. אני הלכתי קדימה. אחרי שאיברהים נפגע והאחים שלו הרימו אותו, הסתובבתי ודחפתי את העגלה לבית של משפחת אל-מור'רבי. איבדתי את השליטה, ואני לא יודע איך הצלחתי להגיע בחזרה עם העגלה ועם אימא שלי.

כשהגיעו לבית משפחת אל-מור'רבי ראה מועין כי בנו עדיין בין החיים. אמו של מועין השתמשה בערכת תפירה כדי לסגור את הפצע בחזהו. מועין אמר: "הוא נשאר בחיים וצק שהוא רוצה מים. פחדנו לתת לו מים אבל כשדיברנו עם רופא הוא אמר שאנחנו יכולים לתת לו רק מים עם סוכר. נתנו לו, אבל אחרי עשר שעות, בסביבות חצות הלילה, הוא מת. עד אז ניסינו להזעיק אמבולנס והתקשרנו לכל הארגונים וכלי התקשורת, אבל אף אחד לא יכול היה לבוא".

למחרת בבוקר, ה-6 בינואר, הניחה המשפחה את הגופה מחוץ לבית משפחת אל-מור'רבי, בתקווה שמישהו יראה אותה ויבוא לסייע. בני המשפחה לנו בשני הלילות הבאים בבית, ושמרו על הגופה מפני כלבים. לבסוף, ב-8 בינואר, שמעה המשפחה אנשים מדברים באנגלית מחוץ לבית; לדברי מועין, הדוברים היו אנשי צוות רפואי מארגון הסהר האדום הפלשתיני ואנשי צוות של הצלב האדום הבינלאומי מחו"ל. הם לקחו את גופתו של איברהים וליוו את כל השהים בבית משפחת אל-מור'רבי בבטחה אל מחוץ לאזור.

ארגון Human Rights Watch ראיין את מוחמד, בנו של מועין, שהיה אחד מארבעת הצעירים שנלקחו לחקירה. מוחמד, שרואיין בנפרד, אישר את דיווחו של מועין.

לדברי מוחמד, צה"ל שחרר אותו ואת שלושת הצעירים האחרים מהחקירה ב-5 בינואר, בסביבות צהרי היום. חייל אמר להם שיש להם דקה אחת לעזוב את האזור לכיוון דרום. השלושה רצו דרומה, כשאחד מהם עדיין בתחנתו כיוון שהחילים לא התירו לו לקחת בחזרה את בגדיו.

ארבעת הצעירים המשיכו דרומה בדרך סלאח א-דין. לאחר כקילומטר וחצי הם הגיעו להצטלבות עם רחובנצרים, המכונה "צומת נצרים". לדברי מוחמד, כשהגיעו נפתחה לעברם אש מטנק, אך הם הצליחו להסתתר מאחורי ערמות חול. באותו רגע התקשרה אשתו של אחד הגברים, וסיפרה לו שהיא והאחרים מצאו מחסה בבית משפחת אל-מור'רבי. ארבעת הצעירים החליטו לשוב על עקבותיהם.

מוחמד סיפר: "רצנו בחזרה צפונה, אבל רוב הזמן זחלנו. היה צלף בבית במרחק של חמישים מטר מבית משפחת אל-מור'רבי. תהיתי למה הוא לא יורה בנו".⁶⁸

ארבעת הצעירים הגיעו לבית משפחת אל-מור'רבי. זמן קצר לאחר מכן, החליטה הקבוצה לעזוב. לדברי מוחמד, אחד הגברים האחרים שנחקר, וליד אבו זור, הביא מקל באורך של כשלושה מטרים מהחניה של משפחת אל-מור'רבי, ונביל אל-מור'רבי, בעל הבית, הביא חתיכות של בד לבן. וליד החזיק את המקל הארוך עם בד לבן ואיבראהים החזיק רק בד. מוחמד תיאר את אשר התרחש לאחר מכן:

יצאנו והלכנו צפונה, למרחק של כמעט 150 מטרים ברחוב סלאח א-דין. אבא שלי היה מלפנים. היינו יותר משמונים אנשים. הילדים היו מפוחדים, ועצרו כל כמה צעדים מרוב פחד.

איבראהים החזיק צעיף לבן והלך לפניי בהיסוס. בשלב מסוים דחפתי אותו כדי לעודד אותו להמשיך ללכת. נפתחה עלינו אש. הירייה הראשונה פגעה במדרכה לפנינו. השנייה פגעה באיבראהים. הוא שם את היד שלו על החזה וצעק "אה!", ואז הוא כרע על הברכיים, אבל הוא רעד ודחף את עצמו אחורה, ונפל על הגב.

הוא דקלם את השיהאדה [תפילה שנהוג לומר לקראת המוות]. הרמתי את החולצה שלו וראיתי שדם כיסה את הבטן והמותניים שלו. הרמתי עוד וראיתי שהוא היה פצוע בחזה. היה לו קשה לנשום. לא יכולתי לקחת אותו על הידיים כי רעדתי. גררתי אותו. אימא שלו, שהייתה בסוף הקבוצה, באה לראות מי נפצע. היא צעקה ובכתה כשהיא ראתה שזה איבראהים. היא החזיקה אותו ברגליים ואני הרמתי אותו מהגב והלכנו בחזרה לבית משפחת אל-מור'רבי.

ארגון Human Rights Watch ראיין עד ראייה שלישי להריגתו של איבראהים, וליד אבו זור, שנלקח גם הוא לחקירה. אבו זור, שרואיין בנפרד, מסר דיווח שתאם את דברי שני העדים האחרים, למעט הבדל אחד. לדברי אבו זור, הוא החזיק בד לבן על מקל עץ גדול, אבל איבראהים לא החזיק בד לבן בידו. לדבריו, היה זה אחיו של איבראהים, מוחמד, שהחזיק בד לבן.⁶⁹

⁶⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מחמוד מועין ג'וחא, שכונת א-זייתון, העיר עזה, 23 במרס 2009.

⁶⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם וליד אבו זור, שכונת א-זייתון, העיר עזה, 12 ביוני 2009.

יוסף אבו חג'אג' מחזיק בדגל הלבן שאחותו מאג'דה החזיקה ב-4 בינואר 2009 בג'וחר א-
דיכ עד שכוחות ישראלים ירו למוות בה ובאמם ריא © 2009 ביל ואן אסוולד/ Human Rights
Watch

ח'אלד עבד רבו עם אמו סועאד, שנורתה פעמיים מחוץ לביתה בג'באליא בעת שהחזיקה דגל לבן מאולתר. שתי בנותיו של ח'אלד אמל וסועאד נהרגו, ובת שלישית נפצעה. © 2009 פרד אברהמס/ Human Rights Watch

ביתו של ח'אלד עבד רבו שבשכונת עבד רבו בג'באליא, שבו נורו למוות בנותיו אמל וסועאד. כוחות ישראלים הרסו את הבית לאחר שוך הקרבות. © פרד אברהמס/Human Rights Watch 2009

מארז תחמושת המיועד ל-230 קליעי 7.62 על 51 מ"מ שנמצא מחוץ לביתו של ח'אלד עבד רבו שבמזרח ג'באליא, מקום שבו נורו למוות שתי בנותיו של ח'אלד. קליעים מסוג זה נורים מתוך מקלע מסוג FN Mag 58 המשמש את חיל הרגלים הישראלי ואף מורכב על גבי טנקים ונגמ"שים. © פרד אברהמס/Human Rights Watch 2009

רווחיה א-נג'אר, בת 47, נורתה למוות בידי חיילים ישראלים ב-13 בינואר 2009 בעת שהחזיקה בד לבן. © 2009 פרד אברהמס/ Human Rights Watch

הבית בכפר ח'וזאעה שמתוכו ירה חייל ישראלי למוות ברווחיה א-נג'אר. . ארגון Human Rights Watch מצא בבית שני חורים המיועדים לצלפים, אריזות מזון ישראליות וכתובות בעברית על קיר פנימי של הבית: "עמדה 2". © 2009 פרד אברהמס/ Human Rights Watch

עומר אבו חלימה נפגע מקליע בזרוע ימין בכפר אל-עטאטרה בעת שברח עם קרובי משפחתו מבתיהם על גבי טרקטור. בני דודו מטר ומוחמד נורו למוות. © 2009 מארק גרלסקו/ Human Rights Watch

המהנדס החקלאי מועין גיוחא מחזיק תמונה של בנו בן ה-14, איבראהים, שנורה למוות בידי חייל ישראלי בעת שאחז ביד לבן בשכונת א-זייתון שבעיר עזה. © פארס אכרם/ Human Rights Watch 2009

נדא אל-מרדי, בת 5, נורתה למוות בידי חיילי ישראלי ב-5 בינואר באל-עטאטרה בזמן שבני משפחתה ושכניה ניסו לעזוב את האזור כשהם מניפים חולצות לבנות וצעפים לבנים על מקלות. © 2009 באדיבות משפחת אל-מרדי

4. הימנעות מחקירה

המשפט הבינלאומי מטיל על ישראל חובה לחקור טענות מהימנות בדבר הפרות דיני המלחמה בידי כוחותיה, ובכלל זה טענות בדבר הפרות שבוצעו במהלך מבצע "עופרת יצוקה" שהעלו ארגונים מקומיים ובינלאומיים לזכויות האדם, התקשורת, האו"ם וחיילים ישראלים שהשתתפו במבצע.⁷⁰ עד כה לא גילתה ישראל נכונות רבה למלא את חובתה ולחקור ביסודיות ובאובייקטיביות את מעשי חייליה. ההפך הוא הנכון, הצבא הישראלי ומנהיגים פוליטיים שבו וטענו כי צה"ל עשה את כל שניתן כדי להגן על אזרחים. לטענתם, חמאס אחראי לפגעים מקרב האזרחים כיוון שפעל מתוך אזורים מיושבים והשתמש באזרחים כמגנים אנושיים.⁷¹

זמן קצר לאחר תום המבצע החלו גורמים רשמיים בצה"ל לדחות את הקריאות לחקירה. לירון ליבמן, שמונה לאחר תום מבצע "עופרת יצוקה" לראש מחלקת הדין הבינלאומי בפרקליטות הצבאית, אמר כי "מפקדים שפעלו בזמן הלחימה לא אמורים לא לישון בלילה בגלל התחקירים [...] אי אפשר בסביבה כל כך צפופה, בתנאי לחץ לא לעשות שגיאות". הוא הוסיף כי התביעות המוגשות נגד חיילים וקצינים ישראלים אינן אלא "טרור משפטי".⁷²

גורמים בכירים בממשלה ביטאו עמדות דומות. במהלך הלחימה, כשגברו הקריאות לחקירה בינלאומית, העיר ראש הממשלה דאז, אהוד אולמרט, כי "ה[מפקדים והחיילים שנשלחו למשימות בעזה צריכים לדעת שהם בטוחים מפני טריבונאלים שונים, ושמדינת ישראל תסייע להם בנושא זה, ותגן עליהם כפי שהם הגנו עליה בגופם, בעזה".⁷³

⁷⁰ הארגון הישראלי לזכויות האדם בצלם, למשל, שלח לרשויות אכיפת החוק בישראל 19 דרישות חקירה נפרדות בנוגע לתקריות שבהן חיילים ישראלים הפרו ככל הנראה את המשפט ההומניטארי הבינלאומי במהלך מבצע "עופרת יצוקה". הודעה לעיתונות של בצלם, "התקפת הצבא על 'שוברים שתיקה' מופרכת לאור סירובו לחקור אירועים במבצע 'עופרת יצוקה'", 15 ביולי 2009, http://www.btselem.org/hebrew/press_releases/20090715.asp (כניסה לאתר ב-30 ביולי 2009).

⁷¹ הצבא לא סיפק פרטים לביסוס טענותיו כי לוחמים פלשתינאים השתמשו באזרחים, כולל כאלה שהחזיקו דגלים לבנים, כמגנים אנושיים. אחד ממפקדי צה"ל, אל"מ רועי אלקבץ, מפקד של חטיבת שריון, דיבר על נושא זה בפני כלי התקשורת באופן מדויק יותר, אך גם הוא לא סיפק פרטים בדבר המועד והמקום שבו התרחש השימוש האמור במגנים אנושיים. אלקבץ סיפר לעיתון ניו יורק טיימס כי חייליו ראו "אישה, כבת שישים, הולכת עם דגל לבן, ושישה עד שמונה ילדים מאחוריה, ומאחוריהם היה לוחם חמאס עם הרובה שלו". אל"מ אלקבץ אמר כי חייליו נצרו אש. איתן ברונר, "ישראל חולקת על דיווחי חיילים על הפרות בעזה", ניו יורק טיימס, 28 במרץ 2009.

<http://www.nytimes.com/2009/03/28/world/middleeast/28israel.html?scp=1&sq=Israel%20Disputes%20Soldiers%92%20Account%20of%20Gaza%20Abuses&st=cse> (כניסה לאתר ב-29 ביולי 2009). במקרה אחר, אמר לרשת הבי-בי-סי מפקדה של חטיבת צנחנים, שהזדהה כ"אל"מ הרצי", מבכירי המפקדים שהתפרסו ברצועה, כי חייליו ראו לוחמי חמאס עוברים מבית לבית כשהם נושאים דגלים לבנים כדי להתחזות לאזרחים. "צבא ישראל מעניש חייל", בי-בי-סי, 27 במרץ 2009, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7967471.stm (כניסה לאתר ב-27 במאי 2009).

⁷² תומר זרחין, "צה"ל: נגד ישראל מופעל טרור משפטי בינלאומי", הארץ, 19 בפברואר 2009, <http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArt.jhtml?itemNo=1065443&contrassID=1> (כניסה לאתר ב-30 ביולי 2009). במהלך מבצע "עופרת יצוקה" עמדה בראש מחלקת הדין הבינלאומי בפרקליטות הצבאית אל"מ פנינה שרביט-ברוך.

⁷³ דברים שאמר ראש הממשלה אהוד אולמרט לקבינט הישראלי, הודעת מזכיר הממשלה, 25 בינואר 2009, <http://www.pmo.gov.il/NR/rdonlyres/DB2D25C2-FC3B-421C-B221-8EF36DB0DB7/o/govmes150309.doc> (כניסה לאתר ב-30 ביולי 2009).

אי-נכונותה של ממשלת ישראל לנהל חקירות יסודיות נמשכה גם לאחר שחיילים ישראלים שלחמו במבצע "עופרת יצוקה" העלו טענות בדבר התקפות של צה"ל על אזרחים. בכנס של בוגרי מכינה צבאית בצפון ישראל, שהתקיים ב-13 בפברואר, דנו טייסי קרב וחיילי רגלים שלחמו ברצועה בהתנסותם, והתקשורת הישראלית פרסמה לאחר מכן כמה מהצהרותיהם.⁷⁴

חייל מחטיבה 84 של חיל הרגלים, המכונה "חטיבת גבעתי", בפקודו של אל"מ אילן מלכא, תיאר כיצד צלף של צה"ל ירה באם פלשתינאית ובשני ילדיה והרג אותם כשהלכו לכיוון הלא נכון, ונכנסו לאזור אסור בתנועה. על-פי הפרוטוקול שפורסם בעיתון הארץ, החייל שהזדהה כ"רם" הסביר:

למעלה הקימו עמדות ועל הגג הייתה עמדת קלעים. המ"מ שיחרר את המשפחה ואמר להם לקחת ימינה. אימא אחת ושני ילדים לא הבינו ולקחו שמאלה, ושכחו להודיע לקלע שעל הגג ששחררו אותם וזה תקין, והוא... אפשר להגיד שהוא פעל כמו שצריך, כמו שנתנו את ההוראות.⁷⁵

גם אם כוונתו של היורה לא הייתה פלילית, ירי באזרחים לא חמושים הוא בבחינת הפרה של דיני המלחמה ומחייב חקירה.

מפקד כיתה בחטיבת גבעתי שהזדהה כ"אביב" אמר כי מפקד פלוגה הורה לחייליו לירות באישה פלשתינאית מבוגרת בעיר עזה. לפי הצהרתו, שפורסמה בעיתון הארץ:

אחד הקצינים שלנו, מ"פ, ראה מישהי עוברת על איזה ציר, זקנה, מבוגרת. היא הלכה בטווח די רחוק, אבל מספיק כדי שתוכל להוריד את מי שאתה מזהה שם. אם היא חשודה, לא חשודה, לא יודע. בסוף הוא העלה אנשים לגג, כדי להוריד אותה עם הקלעים. מהתיאור של הסיפור הזה, פשוט הרגשתי שזה רצח בדם קר.⁷⁶

בעקבות מחאה ציבורית שקמה בישראל בנוגע להצהרות החיילים, הורה הפרקליט הצבאי הראשי (פצ"ר) תא"ל אביחי מנדלבליט למשטרה הצבאית החוקרת (מצ"ח) לחקור את הטענות.⁷⁷ הרמטכ"ל, רא"ל גבי אשכנזי, העיר בנוגע לחקירות:

⁷⁴ כנס בוגרי המכינה הקדם-צבאית ע"ש רבין במכללת אורנים שבטבעון.

⁷⁵ עמוס הראל, "צהל בעזה: הרג אזרחים, ונדלזים והוראות פתיחה באש מעומעמות", הארץ, המהדורה האנגלית, 19 במרץ 2009, <http://haaretz.com/hasen/spages/1072040.html> (כניסה לאתר ב-27 במאי 2009), [בעיתון הארץ בעברית: "עופרת יצוקה" | עדויות החיילים נחשפות: ירי צלפים על נשים וילדים, הפצצות עיוורות ותאווה הרס", הארץ, 19 במרץ 2009, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1072440.html> (כניסה לאתר ב-30 באוגוסט 2009)]; וכן: עמוס הראל, "יורים ובוכים", הארץ, המהדורה האנגלית, 28 באפריל 2009, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/1072475.html>, כניסה לאתר ב-27 במאי 2009.

⁷⁶ שם.

⁷⁷ הפצ"ר הורה על חקירת טענות שהועלו במכינת רבין, הודעה לעיתונות של דובר צה"ל, 19 במרץ 2009, <http://dover.idf.il/IDF/English/Press+Releases/09/03/1902.htm> (כניסה לאתר ב-27 במאי 2009).

אני לא מאמין שחיילים בצה"ל פגעו בדם קר באזרחים אבל נמתין לתוצאות הבדיקה. צה"ל הוא הצבא המוסרי בעולם הפועל על-פי רוח צה"ל וערכים גבוהים מאוד גם בלחימה. אם היו מקרים בודדים נטפל בהם ונמצה עמם את הדין במידת הצורך.⁷⁸

שבוע לאחר מכן, הכריז צה"ל כי סגר את תיק החקירה כיוון שנמצא כי הצהרות החיילים "היו בגדר שמועות ולא סופרו מתוך ידיעה אישית".⁷⁹ מבלי להסביר כיצד ניהל את החקירה, וככל הנראה מבלי לראיין עדים מרצות עזה, הגיע צה"ל למסקנה כי "הסיפורים שסיפרו הוגזמו והוקצנו, במטרה להעביר מסר למשתתפים" בכנס. בנוגע לטענות ספציפיות שהאלו "רם ו"אביב", נקבע בחקירה כי אף אחד משני החיילים לא היה עד לתקריות שבהן דובר.

עוזרו המשפטי של מנדלבליט, רס"ן יהושע גורטלר סיפק כמה פרטים לתקשורת. בתגובה לטענות שהעלה "רם" בנוגע לצלף שהרג אם ושני ילדים שנכנסו בטעות ל"אזור אסור", אמר גורטלר כי החייל לא היה עד לתקרית. במקרה של הצלף שירה על-פי הטענה באישה זקנה, כפי שדיווח "אביב", החייל "רק חזר על שמועה שהגיעה לאוזניו".⁸⁰ גורטלר טען כי האישה לבשה בגדים נפוחים, וכי החיילים קיבלו הוראות מודיעיניות על כך שחמאס עומד להשתמש באישה זקנה לפיגוע התאבדות. לדבריו, חיילים ירו באישה משום שהיא המשיכה להתקדם על אף קריאות חוזרות ונשנות לעצור וחרף יריות אזהרה, ובכך לא הותירה לחיילים "שום ברירה". ב-29 ביולי פרסם משרד החוץ הישראלי דו"ח על המבצע בעזה ובו נידונו טענותיו של גורטלר ביתר הרחבה.⁸¹ על-פי הדו"ח, האם ושני ילדיה ש"רם" סיפר עליהם לא נורו, לא נפצעו ולא נהרגו.

שר הביטחון הישראלי, אהוד ברק, אמר כי החקירה הראתה כי לישראל יש "הצבא המוסרי ביותר בעולם".⁸² הוא גינה את "השמועות שנפוצו, לא רק בארץ, אלא עם נזקים לא מעטים ברחבי העולם".⁸³ הפצ"ר מנדלבליט סיכם את ממצאי החקירה בדברי ביקורת על החיילים שהתבטאו בנושא:

יש להצטער אפוא כי איש מן הדוברים לא נקט זהירות בעת שהציג את טענותיו במסגרת שיח הבוגרים ויתרה מכך – על כך שהבוגרים בחרו להציג סיטואציות עובדתיות שונות בעלות אופי חמור, על אף שהיו ערים לכך שאין להם כל ידיעה

⁷⁸ "דברי הרמטכ"ל בגיוס לחיל ההנדסה", הודעה לעיתונות של דובר צה"ל, 23 במארס 2009,

<http://dover.idf.il/IDF/announcements/09/03/2301.htm> (כניסה לאתר ב-30 באוגוסט 2009).

⁷⁹ "הפצ"ר החליט לסגור את תיק חקירת מצ"ח בעניין עדויות החיילים בדבר פעילות במבצע 'עופרת יצוקה'", הודעה לעיתונות של דובר צה"ל, 30 במארס 2009, <http://dover.idf.il/IDF/announcements/09/03/3002.htm> (כניסה לאתר ב-27 במאי 2009).

⁸⁰ Josef Federman, "Israel Army: No Charges in Gaza Probe," [ג'וזף פדרמן, "צבא ישראל: החקירה בעניין עזה לא תביא להעמדה לדין"], איי-פי, 30 במארס 2009.

⁸¹ משרד החוץ הישראלי, "המבצע בעזה: היבטים עובדתיים ומשפטיים", 29 ביולי 2009, פסקאות 324–328, http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-and-Islamic-Fundamentalism-/Operation_in_Gaza-Factual_and_Legal_Aspects.htm (כניסה לאתר ב-30 ביולי 2009).

⁸² שם.

⁸³ עמוס הראל, "שר הביטחון, אהוד ברק על סגירת תיק העדויות: אין צבא שבדוק עצמו כמו צה"ל", הארץ, 31 במארס 2009, <http://www.haaretz.com/hasite/pages/1075209.html> (כניסה לאתר ב-30 ביולי 2009).

אישית לגביהן. נדמה, כי קשה יהיה לאמוד את הנזק התדמיתי והערכי שגרמו דברים אלו לצה"ל וללוחמי צה"ל במבצע "עופרת יצוקה" בארץ וברחבי העולם.⁸⁴

שלושה שבועות מאוחר יותר, ב-22 באפריל, הכריז הצבא על תוצאות התחקירים הנרחבים יותר שנפתחו בנוגע למבצע "עופרת יצוקה". צה"ל הגיע למסקנה כי:

ככלל, פעל צה"ל במהלך הלחימה בעזה בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי, תוך שמירה על רמה ערכית ומקצועית גבוהה, מול אויב אשר ביצע באופן מכוון פעולות טרור נגד אזרחים ישראלים, תוך שהוא מנצל את האוכלוסייה האזרחית שברצועת עזה כמחסה ומגן אנושי לפעילות טרור. עם זאת, במהלך התחקירים התגלו מספר מועט ביותר של מקרים שבהם אירעו טעויות מודיעיניות או מבצעיות תוך כדי לחימה. מדובר במקרים מצערים אך בלתי נמנעים בכל לחימה, ודאי בלחימה מן הסוג שכפה חמא"ס על צה"ל, כאשר בחר להילחם מקרב האוכלוסייה האזרחית ובחסותה.⁸⁵

התחקירים המבצעיים שערך צה"ל בחנו חמש סוגיות: התקפות שבהן ירה הצבא על מתקני או"ם; התקפות על מתקנים וצוותים רפואיים; טענות בדבר פגיעה באזרחים שלא היו מעורבים במעשי האיבה; השימוש בתחמושת המכילה זרחן לבן; והרס מבנים אזרחיים.⁸⁶

במסגרת התחקיר בנוגע ל"אירועים שבמהלכם נפגעו בהיקף נרחב אזרחים שאינם מעורבים בלחימה", שעליו הופקד אל"מ תמיר ידעי, נבחנו שבעה מקרים. אף אחד מן המקרים שתועדו בדו"ח זה לא נכלל באירועים שנחקרו, אף שארגון Human Rights Watch יידע את צה"ל על מקרים אלה ב-10 בפברואר 2009 (ר' נספח).

וכך נכתב בדו"ח של צה"ל: "מהתחקיר עולה, כי בכל המקרים שנבדקו לא ביצע צה"ל תקיפה מכוונת של אזרחים שלא היו מעורבים בלחימה. במקרים שבהם הייתה סכנה לפגיעה בלתי מכוונת באזרחים, ננקטו אמצעים רבים ומגוונים על-מנת למזער את הסיכון, ובכלל זאת, שימוש במודיעין מדויק והתראה מראש לפני תקיפה".⁸⁷

⁸⁴ הודעת דובר צה"ל, "הפצ"ר החליט לסגור את תיק חקירת מצ"ח בעניין עדויות החיילים בדבר פעילות במבצע 'עופרת יצוקה'", 30 במארס 2009, <http://dover.idf.il/IDF/announcements/09/03/3002.htm> (כניסה לאתר ב-30 ביולי 2009).

⁸⁵ מסקנות תחקירי מבצע "עופרת יצוקה", הודעת דובר צה"ל, 22 באפריל 2009, <http://dover.idf.il/IDF/announcements/09/04/2201.htm> (כניסה לאתר ב-30 ביולי 2009).

⁸⁶ צה"ל למסקנה כי השימוש בתחמושת המכילה זרחן לבן נעשה בהתאם למשפט ההומניטארי הבינלאומי. מסקנה זו עומדת בסתירה לממצאי ארגון Human Rights Watch, שלפיהם צה"ל ירה שוב ושוב תחמושת המכילה זרחן לבן לתוך אזרחים צפופי אוכלוסין תוך הפרה של דיני המלחמה; הארגון אף מצא במקרים מסוימים ראיות לביצוע פשעי מלחמה (ראו דו"ח ארגון Human Rights Watch, "גשם של אש: השימוש הבלתי חוקי של ישראל בזרחן לבן ברצועת עזה", 26 במארס 2009).

⁸⁷ "מסקנות החקירות לגבי טענות מרכזיות וסוגיות במבצע עופרת יצוקה, נספח ג'", הודעה לעיתונות של דובר צה"ל, 22 באפריל 2009, <http://dover.idf.il/IDF/English/Press+Releases/09/4/2202.htm> (כניסה לאתר ב-28 במאי 2009).

במסקנות התחקיר של אל"מ ידעי נקבע כי במהלך התקריות שנבחנו "פעילות כוחותינו אכן הביאה לפגיעה בבלתי מעורבים". אולם, "לא היה הדבר תוצאה של פעולה מכוונת, אלא תוצאה מצערת של נסיבות שלא היו בשליטת הכוחות, או של טעויות מבצעיות בלתי צפויות". הדו"ח הדגיש כי בחלק ניכר מהתקריות אשם חמאס בשל "השימוש המכוון והפסול שעושה חמאס בהסתוות לאזרחים, בהיטמעות בקרב האוכלוסייה ובניצול של מבנים ומתקנים אזרחיים, במסגרת פעילות טרור נגד ישראל".

במקרי המוות של אזרחים שתועדו בדו"ח זה, לא מצא ארגון Human Rights Watch ראיות כלשהן לכך שלוחמים פלשתינאים השתמשו בקורבנות כמגנים אנושיים או לכך שנפגעו מחילופי אש בין כוחות לוחמים.

בחודש יולי, חיילים נוספים סיפרו בפומבי על ההפרות שהיו עדים להן במבצע "עופרת יצוקה". הארגון הישראלי "שוברים שתיקה", שהחברים בו הם חיילים משוחררים, פרסם בעילום שם את עדויותיהם של 26 חיילים קרביים בשירות מילואים ובשירות סדיר שהשתתפו במבצע.⁸⁸ החיילים העידו על הרס של רכוש פרטי ללא צורך צבאי, על שימוש באזרחים פלשתינאים כמגנים אנושיים, על ירי של זרחן לבן לתוך אזורים מיושבים, ובעניינו של דו"ח זה, על הרג אזרחים בנשק קל. כך למשל, שני חיילים מאוגדת גבעתי, שהוצבו בשכונת א-זייתון בעיר עזה, תיארו כיצד חיילים ירו והרגו קשיש פלשתינאי שהתקרב באחד הלילות למוצב של צה"ל שהוקם בתוך בית. כאשר זוהה הקשיש לראשונה כשהוא הולך ברחוב ריק מאדם עם פנס במרחק של בין 150 ל-200 מטר מן הבית, סרב לדבריהם המפקד להורות על ביצוע ירי הרתעה, ולכן חיילים ירו בו למוות כשהגיע למרחק של 25 מטר בהתאם להוראות הפתיחה באש שלהם.

צה"ל חלק על הטענות המופיעות בדו"ח, בטענה שחלק ניכר מהעדויות המופיעות בו "מבוסס על שמועות ועדויות שמיעה".⁸⁹ שר הביטחון אהוד ברק העיר: "כל הביקורת של ארגון כזה או אחר כלפי צה"ל אינה במקומה ומכוונת לכתובת הלא נכונה".⁹⁰ משרד החוץ הישראלי פנה לממשלת הולנד, שהיא אחת ממממניו של ארגון "שוברים שתיקה", וביקש כי תפסיק את תמיכתה בארגון.⁹¹

ב-29 ביולי פרסם משרד החוץ הישראלי דו"ח על מבצע "עופרת יצוקה", שאורכו 163 עמודים. הדו"ח מתייחס, בין השאר, לטענות בדבר התנהלות בלתי הולמת של חיילים במהלך מעשי האיבה.⁹²

⁸⁸ שוברים שתיקה, "שוברים שתיקה: חיילים מספרים על מבצע 'עופרת יצוקה', עזה 2009", 15 ביולי 2009, http://www.shovrimstika.org/offeret/booklet_e.asp (כניסה לאתר ב-23 ביולי 2009).

⁸⁹ משרד החוץ הישראלי, הודעה לעיתונות, "תגובה לדו"ח 'שוברים שתיקה' בנושא זכויות האדם", 15 ביולי 2009, http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2009/Reaction_to_Breaking_Silence_report_15_Jul_2009.htm (כניסה לאתר ב-29 ביולי 2009).

⁹⁰ שם.

⁹¹ הרב קניון, "ישראל נערכת לדו"ח גולדסטון", ג'רוזלם פוסט, 27 ביולי 2009, <http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1248277897030&pagename=JPost%2FJPArticle%2FPrinter> (כניסה לאתר ב-3 באוגוסט 2009).

⁹² משרד החוץ הישראלי, "המבצע בעזה: היבטים עובדתיים ומשפטיים", 29 ביולי 2009, http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Terrorism+and+Islamic+Fundamentalism-/Operation_in_Gaza-Factual_and_Legal_Aspects.htm (כניסה לאתר ב-30 ביולי 2009).

לראשונה הכריזה ישראל כי צה"ל עורך תחקירים בנוגע לכ-100 תלונות וכי נפתחו 13 חקירות פליליות. בין המקרים הנחקרים נכללו גם חמש תקריות שבהן נטען כי חיילים ישראלים הרגו אזרחים שהחזיקו דגלים לבנים.

- הטענה בדבר ירי פגזים מתוך טנק שממנו נהרגו ב-4 בינואר 2009 שני אזרחים שנשאו דגלים לבנים בג'יור א-דיכ.
- הטענה בדבר ירי בנשים שנשאו דגלים לבנים ב-4 בינואר שממנו נהרגה אחת מהן (מיקום בלתי ידוע).
- הטענה בדבר ירי באזרחים שנשאו דגלים לבנים ב-5 בינואר שממנו נהרג אדם אחד בבית לאהיה.
- הטענה בדבר ירי באזרחים שנשאו דגלים לבנים ב-7 בינואר שממנו נהרגו שניים מהם בשכונת עבד רבו בג'באליא.
- הטענה בדבר ירי באזרחים שנשאו דגלים לבנים ב-13 בינואר שממנו נהרגו ארבעה מהם בח'וזאעה.

המקרה שבו נהרגו ב-7 בינואר שני אזרחים בשכונת עבד רבו שבג'באליא נוגע ככל הנראה להריגתן של אמל וסועאד עבד רבו שתועדה בדו"ח זה. הרג האזרחים בח'וזאעה ב-13 בינואר נוגע ככל הנראה להריגתם של ראוויה ומחמוד א-נג'אר. אין זה ברור מי היו שני הקורבנות הנוספים שדווח עליהם. הריגתם של שני האזרחים בג'יור א-דיכ ב-4 בינואר עשויה להיות המקרה שבו נהרגו מאג'דה וריא אבו חג'אג', אף שמדו"ח משרד החוץ עולה כי הן נהרגו מפגזי טנק ולא מירי מנשק קל. הריגתה של אישה אחת ב-4 בינואר עשויה להיות המקרה שבו נהרגה איבתיסאם אל-קאנוע, אך בדו"ח לא צוין מקום התקרית.

כל תחקירי צה"ל שפורטו לעיל הם בגדר "תחקירים מבצעיים". ממצאיהם ייבחנו בידי הפצ"ר, שבסמכותו להורות על פתיחה בחקירה פלילית. החלטותיו של הפצ"ר כפופות לביקורת היועץ המשפטי לממשלה ובית המשפט העליון.

תחקירים צבאיים קודמים בנוגע להתנהלות חיילים במהלך מבצע "עופרת יצוקה" מעוררות ספקות רבים בנוגע לנכונותו של צה"ל לחקור את עצמו באורח עצמאי ונטול פניות. תחקירי שטח מסתמכים בעיקר על דיווחיהם של חיילים כדי לקבוע האם נדרשת חקירה פלילית. ללא גישה לרצועת עזה, לא החוקרים אינם יכולים לראיין כראוי עדים או לבקר במקומות שלגביהם נטען כי היו זירות פשע. בראש הצוותים שקיימו את חמשת התחקירים המבצעיים שצה"ל הודיע עליהם בחודש אפריל עמדו קצינים בדרגת אלוף משנה, שלא היו בדרג בכיר מספיק כדי לטפל בהפרות שאפשר שנבעו ממדיניות שהתוו בכירים מהם.

הימנעותם של צה"ל וממשלת ישראל מחקירה של טענות חמורות בדבר מעשים אסורים שבוצעו בידי חייליהם קדמה למבצע "עופרת יצוקה". מאז שנת 2000 תיעד ארגון Human Rights Watch את היעדרן העקבי של חקירות הולמות לגבי מותם ופציעתם של אזרחים כתוצאה משימוש בכוח קטלני בהקשרים של פעולות שיטור ואכיפת חוק, כמו-גם במצבי קרב הן ברצועת עזה והן בגדה המערבית,

כאשר קיימות ראיות לכאורה או טענות מהימנות כי חיילים פגעו במכוון באזרחים או נמנעו מלנקוט את כל אמצעי הזהירות האפשריים כדי להגן עליהם מפגיעה.⁹³

⁹³ דו"ח ארגון Human Rights Watch, "מקדמים פטור מעונש: הימנעותו של הצבא הישראלי מחקירת מעשים אסורים", 21 ביוני 2005, <http://www.hrw.org/en/reports/2005/06/21/promoting-impunity-o>.

5. סטנדרטים משפטיים בינלאומיים

כללי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, המכונים "דיני המלחמה", חלים על הלחימה בין ישראל לבין ארגונים פלשתיניים חמושים ברצועת עזה העולה לכדי סכסוך מזוין. כללים אלה מחייבים את כל הצדדים לסכסוך מזוין, הן מדינות והן ארגונים חמושים שאינם מדינות.

הכללים בדיני המלחמה הנוגעים לשיטות ולאמצעים המותרים בעת לוחמה מופיעים בעיקר בפרוטוקול הנוסף הראשון לאמנות ג'נבה (הפרוטוקול הראשון) משנת 1977.⁹⁴ אף שהפרוטוקול הראשון אינו חל רשמית על העימות המזוין ברצועת עזה,⁹⁵ רוב הוראותיו נחשבות להוראות המשקפות את המשפט המנהגי.⁹⁶ כמו כן, חל על העימות סעיף 3 המשותף לארבע אמנות ג'נבה משנת 1949 (סעיף 3 המשותף), הנוגע ליחס לאזרחים וללוחמים שיצאו ממעגל הלחימה.⁹⁷

אחד העקרונות המרכזיים בדינים המסדירים את ניהול מעשי האיבה הוא עקרון ההבחנה, שעל-פיו נדרשים הצדדים לסכסוך להבחין בכל עת בין לוחמים לבין אזרחים. ניתן לכוון פעולות אך ורק נגד מטרות צבאיות, כולל לוחמים; אסור שאזרחים ואזרחים אזוריים יהיו יעד להתקפה.⁹⁸

עקרון ההבחנה מעוגן גם בסעיף 3 המשותף, המטיל על כל הצדדים ללחימה חובה משפטית להבטיח יחס הומאני לאנשים שלא מילאו תפקיד פעיל במעשי האיבה או שחדלו למלא תפקיד כזה. אנשים כאלה, ובכלל זה לוחמים שנכנעו ואנשים שיצאו ממעגל הלחימה (*hors de combat*) בשל מחלה, פציעה, שבי או מכל סיבה אחרת, יזכו בכל נסיבות שהן ליחס הומאני.

⁹⁴ פרוטוקול נוסף לאמנות ג'נבה מיום 12 באוגוסט 1949 בדבר ההגנה על קורבנות סכסוכים מזוינים בינלאומיים (הפרוטוקול הראשון), מה-8 ביוני 1977, 3 U.N.T.S. 1125, נכנס לתוקף ב-7 בדצמבר 1978. בנוסף לכך, מתוקף היותו משפט מנהגי חלות התקנות הקבועות באמנת האג הרביעית בדבר הדינים והמנהגים של מלחמה ביבשה: 18 באוקטובר 1907 (תקנות האג), 36 Stat. 461 Martens Nouveau Recueil (ser. 3) 277, 3 Consol. T.S. 277, 1 Bevens 227, נכנסה לתוקף ב-26 בינואר 1910. המונח "אמצעי הלחימה" מתייחס בדרך כלל לכלי הנשק שבהם נעשה שימוש, והמונח "שיטות הלחימה" מתייחס לאופן שבו משתמשים בכלי הנשק.

⁹⁵ ישראל אינה צד לפרוטוקול. לפי סעיף 96 לפרוטוקול הראשון, גורמים שאינם מדינות רשאים להתחייב, בנסיבות מסוימות, להחיל את אמנות ג'נבה ואת הפרוטוקולים שלהן, אם הם מצהירים על נכונותם לעשות כן בפני ממשלת שווייץ. חמאס והרשות הפלסטינית לא מסרו מעולם הצהרה על-פי סעיף 96.

⁹⁶ ראו יורם דינשטיין, "ניהול מעשי האיבה על-פי דיני הסכסוך הבינלאומי המזוין" (*The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*), Cambridge: Cambridge University Press, 2004, ע' 11 ("ניתן להתייחס לחלק ניכר מהוראות הפרוטוקול כמשקפות את המשפט הבינלאומי המנהגי, או לפחות כהוראות שאינן שנויות במחלוקת"). ראו באופן כללי את מחקר הוועד הבינלאומי של הצלב האדום על המשפט הבינלאומי המנהגי: ICRC, *Customary International Humanitarian Law* (Cambridge Univ. Press, 2005).

⁹⁷ אמנות ג'נבה משנת 1949, סעיף 3, זמין בכתובת <http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng.nsf/htmlall/genevaconventions> (כניסה לאתר ב-14 בנובמבר 2008).

⁹⁸ הפרוטוקול הראשון, סעיף 48. מטרות צבאיות הן לוחמים ואותם אזרחים "אשר מטבעם, מיקומם, מטרותם או השימוש בהם תורמים תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית ושהריסתם, תפיסתם או נטרולם, באופן מוחלט או חלקי, בנסיבות המתקיימות באותו הזמן, מקנים יתרון צבאי מובהק". שם, סעיף 52(2).

אזרחים מוגנים מהתקפה אלא אם הם משתתפים במישרין במעשי האיבה ולמשך אותו הזמן שבו הם עושים כן.⁹⁹ במקרה של ספק באשר להיותו של אדם אזרח, ייחשב אדם לאזרח.¹⁰⁰

משמעות המילים "משתתפים במישרין במעשי האיבה" לא הובהרה מעולם במלואה. על-פי הפרשנות הרשמית של הוועד הבינלאומי של הצלב האדום לפרוטוקול הראשון, "השתתפות ישירה [במעשי האיבה] פירושה פעולות מלחמה אשר מטבען ועל-פי מטרותן סביר שיגרמו נזק ממשי לאנשי הכוחות המזוינים של האויב או לצידם", ובכלל זה פעולות שנועדו להגנה.¹⁰¹

השתתפות ישירה במעשי האיבה "מרמזת על קשר סיבתי ישיר בין הפעילות המבוצעת לבין הנזק הנגרם לאויב בזמן ובמקום שבו מבוצעת הפעילות".¹⁰²

אזרחים מאבדים את חסינותם מהתקפה למשך פרק הזמן שבו הם משתתפים ישירות במעשי האיבה. על-פי רוב, אזרחים היורים בכלי נשק או מסייעים במישרין ללוחמים בשדה הקרב, למשל אזרחים הטוענים כלי נשק או עורכים תצפיות לצורך טיווח ארטילרי, נחשבים למי שהשתתפו באורח ישיר במעשי האיבה. המונח "מעשי איבה" אינו נוגע רק לזמן שבו האזרח משתמש בפועל בנשק, אלא גם לפרק הזמן שבו הוא נמצא בדרכו לשדה הקרב או בדרכו חזרה משם.¹⁰³ אנשים העוסקים בתכנון פעולות צבאיות או מנחים את ההתקפות ייחשבו גם הם כמי שהשתתפו במישרין במעשי האיבה. ארגון Human Rights Watch לא מצא כל ראיה לכך שאיש מ-19 האזרחים שהוזכרו בדו"ח זה ואשר נהרגו או נפצעו השתתפו במישרין במעשי האיבה.

ראוי לציין כי בה במידה שאזרחים זוכים בכל עת לחסינות מפני התקפה, אלא אם כן הם משתתפים במישרין במעשי איבה, אסור לתקוף גם לוחמים המגלים כוונה להיכנע, למשל באמצעות הצגת דגל לבן או נפנוף בו.¹⁰⁴

⁹⁹ שם, סעיף 51(3).

¹⁰⁰ שם, סעיף 150(1). מדינות מסוימות הביעו הסתייגות בנוגע להשלכות הצבאיות של פרשנות נוקשה של כלל זה. על-פי הוועד הבינלאומי של הצלב האדום, "כאשר קיים מצב של ספק, יש לקיים הערכה זהירה בנוגע לשאלה האם קיימים סימנים מספיקים כדי להצדיק התקפה. אסור להתקיף באורח אוטומאטי כל אדם שנראה חשוד". ראו, ICRC, Customary International Humanitarian Law, pp. 23-24.

¹⁰¹ ראו: ICRC, *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949* (Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987, p. 619).

¹⁰² ראו M. Bothe, K. Partsch, and W. Solf, *New Rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the Two 1977 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949* ("כללים חדשים לקורבנות סכסוכים מזוינים: פרשנות לשני הפרוטוקולים משנת 1977 הנוספים לאמנות ג'נבה משנת 1949"), The Hague: Martinus Nijhoff, 1982, ע' 303.

¹⁰³ ראו ICRC, *Commentary on the Additional Protocols*, pp. 618-19. "מעשי איבה" הוא מונח שהגדרתו רחבה יותר מזו של "התקפות" והוא כולל לכל הפחות את ההכנות לקרב ואת השיבה ממנו. ראו גם Bothe, *New Rules for Victims of Armed Conflicts*, ע' 303.

¹⁰⁴ ראו למשל תקנות האג, סעיף 23(ג); סעיף 3 המשותף; והפרוטוקול הראשון, סעיף 41(2). הגנות אלה מותנות בהימנעות מכל מעשה עויין או ניסיון להימלט.

כל החולים והפצועים של כל צד שהוא "יכובדו ויוגנו". נדרש כי יזכו "במלוא ההיקף המעשי ותוך הדיחוי המזערי ביותר שאפשר, לטיפול ולתשומת הלב הרפואיים הנדרשים על-פי מצבם".¹⁰⁵ חובה לכבד אנשי סגל רפואי וכלי רכב רפואיים ולהגן עליהם בכל נסיבות שהן, ואסור לתקוף אותם.¹⁰⁶

הצדדים לסכסוך נדרשים לנקוט זהירות מתמדת בעת ניהול פעולות צבאיות במטרה לחוס על האוכלוסייה האזרחית ועל אובייקטים אזרחיים ולהגן עליהם מפני השפעות מעשי האיבה.¹⁰⁷ לפיכך נדרשים הצדדים לנקוט אמצעי זהירות במטרה למנוע, ובכל מקרה לצמצם, אובדן נלווה של חיילים אזרחיים, פציעה נלווית של אזרחים ונזק נלווה לאובייקטים אזרחיים.¹⁰⁸

צדדים לסכסוך חייבים לעשות כל שניתן כדי לוודא שאנשים או אובייקטים העומדים להיות מותקפים הם מטרות צבאיות ולא אזרחים או אובייקטים אזרחיים.¹⁰⁹ בפרשנותו לפרוטוקול הראשון מסביר הוועד הבינלאומי של הצלב האדום כי הדרישה לנקוט את כל אמצעי הזהירות "האפשריים", משמעותה בין היתר שהאנשים המופקדים על ניהול ההתקפה נדרשים לנקוט את האמצעים הנחוצים כדי לזהות את היעד כמטרה צבאית לגיטימית "בזמן שיספיק כדי לחוס על האוכלוסייה ככל שניתן".¹¹⁰

הצדדים נדרשים לבטל או להשעות התקפה אם מתברר כי היעד אינו מטרה צבאית.¹¹¹ כמו כן, חובה לבטל התקפות אם ניתן לצפות כי הנזק שייגרם לחיי אזרחים או לאובייקטים אזרחיים מופרז ביחס ליתרון הצבאי המוחשי והישיר הצפוי מהן.¹¹² ולבסוף, בכל עת שבה הנסיבות מתירות זאת, חובה על הצדדים לתת התראה יעילה מוקדמת בנוגע להתקפות העלולות להשפיע לרעה על האוכלוסייה האזרחית.¹¹³

צדדים לעימות חייבים גם לנקוט את כל אמצעי הזהירות האפשריים כדי להגן על אזרחים מפני פגיעתן של התקפות.¹¹⁴ חובה זו כוללת הימנעות, ככל הניתן, ממיקומם של אובייקטים צבאיים בתוך אזורים צפופי אוכלוסין או בסמוך אליהם.¹¹⁵

¹⁰⁵ הפרוטוקול הראשון, סעיף 10.

¹⁰⁶ שם, סעיפים 15, 16 ו-21.

¹⁰⁷ שם, סעיף 57(1).

¹⁰⁸ שם, סעיף 57(2).

¹⁰⁹ שם, סעיף 57(2)(א').

¹¹⁰ ראו ICRC, Commentary on the Additional Protocols, pp. 681-82.

¹¹¹ הפרוטוקול הראשון, סעיף 57(2)(ב').

¹¹² שם, סעיף 57(2)(א')(iii).

¹¹³ שם, סעיף 57(2)(ג').

¹¹⁴ שם, סעיף 58(ג').

¹¹⁵ שם, סעיף 58(ב').

הצדדים נדרשים לפעול להרחקתם של אזרחים מקרבת מטרות צבאיות.¹¹⁶ כמו כן, נאסר עליהם להשתמש ב"מגנים אנושיים", כלומר להשתמש במכוון באזרחים כדי "למגן מטרות צבאיות מפני התקפות" או לנצל את נוכחותם כדי "למגן, לקדם או לסכל פעולות צבאיות".¹¹⁷

דיני המלחמה אוסרים על ביצוע מעשי מעל, על שימוש בלתי נאות בדגלים לבנים של הפוגה ועל השימוש במגנים אנושיים. "התקפות מעל" הן התקפות שבהן לוחם בודה מעמד של מי שאינו לוחם, למשל באמצעות התחזות לפצוע או לאזרח, כדי לזכות באמונם של כוחות לוחמים במטרה לבצע התקפה.¹¹⁸ השימוש בדגלים לבנים של הפוגה מותר רק כדי לבקש הידברות עם היריב, למשל כדי לשאת ולתת על הפסקת אש או על כניעה. כל שימוש שנועד להשיג יתרון צבאי על האויב הוא בלתי חוקי.¹¹⁹

בכל הנוגע לאחריות אישית, הפרות קשות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, כולל התקפות מכוונות, חסרות הבחנה ובלתי מידתיות הפוגעות באזרחים, כאשר הן מבוצעות מתוך כוונה פלילית, הן פשעי מלחמה. כוונה פלילית הוגדרה כהפרות המבוצעות בכוונה או באורח פזיז.¹²⁰ יחידים עשויים לשאת באחריות פלילית גם על ניסיון לבצע פשע מלחמה וכן על עזרה או שידול לביצועו. גם אנשים שעסקו בתכנון של פשעי מלחמה או הסיתו לביצועם עשויים לשאת באחריות אישית.¹²¹

ניתן להעמיד לדין מפקדים ומנהיגים אזרחיים בגין אחריות פיקודית לפשעי מלחמה במקרה שידעו או שהיו צריכים לדעת על ביצוע פשעי המלחמה ונקטו צעדים שאינם מספיקים כדי למנוע אותם או להעניש את האחראים להם.¹²²

המשפט ההומניטארי הבינלאומי מטיל על מדינות חובה לחקור פשעי מלחמה שנטען כי בוצעו בידי חברים בכוחות המזוינים שלהם. כמו כן הן נדרשות לחקור פשעי מלחמה שבוצעו לכאורה בידי אנשים אחרים הכפופים לסמכותן השיפוטית. כאשר הדבר הולם, עליהן להעמיד את החשודים לדין בפני בתי משפט העומדים בסטנדרטים הבינלאומיים של משפט הוגן.¹²³

¹¹⁶ שם, סעיף 58(א').

¹¹⁷ שם, סעיף 51(7).

¹¹⁸ שם, סעיף 37(1).

¹¹⁹ שם, סעיף 38(1).

¹²⁰ ראו אזכור של תיק דלליץ' מבית הדין הבינלאומי ליוגוסלביה לשעבר (*Delalic case*, Case no. IT-96-21-T, Judgment, Trial Chamber II, 16 בנובמבר 1998) בתוך ICRC, *Customary International Humanitarian Law*, ע' 574.

¹²¹ ראו ICRC, *Customary International Humanitarian Law*, p. 554.

¹²² ראו שם, ע' 558–563.

¹²³ ראו התייחסות לאמנות ג'נבה ולחוקת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי בתוך שם, ע' 607–611.

תודות

המחקר לצורך הכנת דו"ח זה וכתביבתו בוצעו בידי פרד אברהמס, חוקר בכיר בתכנית למצבי חירום, ביל ואן אסוולד, חוקר בחטיבה לענייני המזרח התיכון וצפון אפריקה, ופארס אכרס, יועץ מחקר בחטיבה לענייני המזרח התיכון וצפון אפריקה. את הדו"ח ערכו ג'ו סטורק, סגן מנהל החטיבה לענייני המזרח התיכון וצפון אפריקה, גיימס רוס, מנהל לענייני משפט ומדיניות, ואיאן לוין, מנהל התכניות בארגון Human Rights Watch. שירלי ערן ואופיר פוירשטיין תרגמו את הדו"ח לשפה העברית.

ארגון Human Rights Watch מודה מקרב לב לכל הקורבנות ועדי הראייה ברצועת עזה שסיפקו מידע לדו"ח זה.

תודה שלוחה גם לארגוני זכויות האדם הפלשתיניים והישראליים שסייעו בהכנת הדו"ח, ובמיוחד למרכז אל-מזאן לזכויות האדם, לשוברים שתיקה, לבצלם, למרכז הפלשתיני לזכויות האדם ולעמותת רופאים לזכויות אדם – ישראל.

נספח

10 בפברואר 2009

לכבוד תא"ל אבי בניהו
חטיבת דובר צה"ל
מדור ארגונים בינלאומיים
טלפון : 03-5691842
פקס : 03-6080312

תא"ל בניהו הנכבד,

נודה לך מאוד אם תוכל לספק לנו תשובות לשאלות המפורטות להלן, המתייחסות לטענות שלפיהן כוחות צה"ל תקפו במכוון אנשים שניסו לסמן כי הם אזרחים, בין היתר באמצעות הנפת דגלים לבנים, במהלך מבצע "עופרת יצוקה". נעריך זאת מאוד, אם תוכל להעביר לנו את תשובותיך עד ל-24 בפברואר 2009.

שאלות כלליות :

1. ברצוננו לקבל מידע בנוגע לדרך שבה צה"ל מתעד ומנתח מקרי הרג של אזרחים ברצועת עזה במהלך מבצע "עופרת יצוקה".
2. האם צה"ל פתח חקירות בנוגע לטענות בדבר הרג בלתי חוקי בידי חיילים ישראלים ברצועת עזה במהלך מבצע "עופרת יצוקה"? אם כן, האם תוכל להודיע לנו לגבי אילו תקריות, מהם סוגי החקירות ומי מבצע אותן? האם תוכל לומר לנו האם ממצאי החקירות יפורסמו בפומבי?
3. האם צה"ל פתח חקירות כלשהן בנוגע לטענות בדבר הרג או פציעה של אנשים שניסו לסמן כי הם אזרחים או להיכנע במהלך מבצע "עופרת יצוקה"? אם כן, לגבי אילו תקריות, מהו סוג החקירות ומי מבצע אותן? האם ממצאי החקירות יפורסמו בפומבי?

שאלות בנוגע לתקריות :

1. ב-13 בינואר, בסביבות השעה 7:30 בבוקר, הורו חיילי צה"ל שישבו בטנקים ובדחפורי די-9 לתושבי שכונת א-נג'אר בכפר ח'וזאעה, על-פי טענות, ללכת ברגל למרכז הכפר. בימים שקדמו לכך התחוללה בכפר לחימה, ובמסגרתה נהרגו לפחות שני לוחמים פלשתינאים, אך לדברי תושבים לא התחוללה לחימה באזור בבוקר ה-13 בינואר, וכוחות הקרקע של צה"ל כבר התפרסו בכפר.

קבוצה של כ-15 נשים וילדים יצאה בראש התושבים למרכז הכפר. ארבעה עדי ראייה אמרו כי חיילי ישראלי פתח באש ממרחק של 120 מטרים, ירה בראשה של אחת הנשים, ראווייה א-נג'אר, והרג אותה, בעת שהלכה כשהיא אוחזת בדגל לבן. החייל האחראי להרג יצא, ככל הנראה, מתוך בית שנתפס בידי צה"ל [נ"צ 31°18'41.60"N/34°21'55.37"E] והרג אותה בפינת רחוב קטן [נ"צ 31°18'38.64"N/34°21'58.26"E]. דקות ספרות לאחר מכן, בעת שקבוצת הנשים ניסתה לגרור את ראווייה ולהרחיקה מקו האש, נורתה ירייה נוספת וממנה נהרגה יאסמין א-

נג'אר. כשעה מאוחר יותר, ירו כוחות ישראליים, כך נטען, במחמוד א-נג'אר, והרגו אותו. זאת, בעת שיצא לרחוב [נ"צ $31^{\circ}18'33.29''N / 34^{\circ}21'52.76''E$] בניסיון לחלץ את גופתה של ראווייה. לדברי עדים, כוחות צה"ל התמקמו במורד הרחוב, בצדו הדרום-מערבי.

האם חיילי צה"ל הורו לתושבי אזור א-נג'אר בח'וזאעה לעבור למרכז הכפר בבוקר ה-13 בינואר? ואם כן, מדוע? האם חיילי צה"ל פתחו באש על ראווייה א-נג'אר ועל מחמוד א-נג'אר? אם כן, מדוע?
ב-7 בינואר, בשעות הבוקר המוקדמות, התקרב טנק ישראלי, על-פי טענות, למרחק של מטרים ספורים מדלת הכניסה לבית השוכן בקצהו המזרחי של רחוב אל-קודס בשכונת עבד רבו שבגיבאליא [נ"צ $31^{\circ}31'6.48''N / 34^{\circ}30'10.80''E$], השייך לח'אלד עבד רבו.

לדברי שלושה מבני המשפחה, חייל קרא ברמקול לתושבי הבית לצאת. שני נשים בוגרות ושלוש ילדות יצאו מהבית, כשאחת הנשים נושאת דגל לבן, ועמדו בחוץ במשך למעלה מחמש דקות. לדברי עדים, חייל יצא מטנק ופתח לעברן באש מכלי נשק אוטומטי, ופגע בשתיים מהילדות ובסבתן. נציגי ארגון Human Rights Watch ראו לפני הבית עקבות של טנק ומארז תחמושת ריק המיועד לקליעי 7.62 מ"מ. לדברי בני המשפחה, לא היה ביכולתם להשיג אמבולנס שכן רשת הטלפונים הניידים לא פעלה; לאחר כשעתיים מתו שתי הילדות. המשפחה עזבה את ביתה באותו יום אחר-צהריים, במהלך ההפוגה בת שלוש השעות, ולקחה אתה את הפצועה וההרוגות. לדברי בני המשפחה, בסמוך להצטלבות הרחובות אל-קודס וסלאח א-דין [נ"צ $31^{\circ}31'19.89''N / 34^{\circ}29'44.77''E$ בקירוב] עצרו איש ובנו, שנסעו בעגלה רתומה לסוס, כדי לסייע להם להגיע לבית החולים. על-פי עדויות, חיילי צה"ל ירו בסוס הלבן והרגו אותו ופצעו את הבן, אדהם ח'מיס נסיר. על-פי דיווחים, הבן נותר בחיים ונלקח לטיפול רפואי במצרים אך מת לאחר מכן. כששבו ח'אלד עבד רבו ובני משפחתו לביתם הם גילו כי הבית נחרב.

האם צה"ל פרס טנקים ליד ביתו של ח'אלד עבד רבו ב-7 בינואר? האם חיילי צה"ל פתחו באש על תושבי הבית? אם כן, מדוע? האם צה"ל הרס לאחר מכן את הבית? אם כן, מדוע?
עדים רבים אמרו כי ב-4 בינואר, בסביבות השעה 12:30, חייל ישראלי שהיה בטנק באזור ג'וחר א-דיכ הסמוך לגבול הישראלי מדרום לעיר עזה ירה בנשק אוטומטי על קבוצת פלשתינאים לא חמושים שנצטוו לעזוב את האזור בשידורי רדיו של צה"ל, והרג שתי נשים, שאחת מהן החזיקה דגל לבן. זמן קצר לפני תקרית זו, בסביבות 12:00 בצהריים, שמעו בני המשפחות אבו חג'אג' וא-ספדי הודעה ישראלית ששודרה בתדר FM ברדיו, ושאשר בה נצטוו התושבים לעזוב את בתיהם. הקבוצה, שכללה 17 ילדים, עזבה את הבית שבו מצאה מחסה והלכה 100 מטרים מערבה לאורך כביש קטן, לכיוון טנק של צה"ל, שהיה ניח. חברים בקבוצה אמרו שטנק נוסף נסע לקראתם מכיוון צפון, וחייל שעמד בצריח הטנק החל לירות עליהם ללא אזהרה; העדים הדגישו כי באותה עת לא התקיימה לחימה כלשהי באזור המייד. מן הירי נהרגו אישה בת 35, מאג'דה אבו חג'אג', ואישה בת 65, ריא אבו חג'אג'. נטען כי לפחות אחת מהנשים שנהרגו נשאה דגל לבן. קרוב משפחה של הנשים אמר כי מצא את גופותיהן בחצר ביתו כששב למקום שבועיים לאחר מכן.

האם חיילי צה"ל ירו למוות במאג'דה אבו חג'אג' ובריא אבו חג'אג' והרגו אותן בג'וחר א-דיכ ב-4 בינואר? אם כן, מדוע?

בבוקר ה-4 בינואר, בסביבות השעה 11:30, ירו חיילי צה"ל, על-פי עדויות, בשתי נשים שיצאו מביתן כשהן נושאות דגלים לבנים בבית לאהיה שמדרום מזרח לאל-עטאטרה [נ"צ $31^{\circ}33'22.59''N/34^{\circ}29'19.34''E$]. אחת הנשים נהרגה. לדברי תושבים דחפור די-9 פגע באחד מעמודי התמך של הבית שבו הסתתרה האישה עם 40 אנשים נוספים. בסביבות השעה 11:00, פגע בבית דחפור פעם נוספת, ושתי הנשים יצאו מהבית, שהשתייך למשפחת אל-קאנוע, משום שחששו כי הוא יתמוטט. הנשים יצאו אווזות דגלים לבנים, ונורו, ככל הנראה בידי צלף שהיה בבית השוכן במרחק של 50 מטרים צפונה משם, מול שני מבנים השייכים לבית הספר סחי'ין. אחת הנשים, איבת'יסאם אל-קאנוע, נהרגה. השנייה, זכייה אל-קאנוע, גררה אותה בחזרה לתוך הבית. בשעה 13:30 נכנסו החיילים לבית, ועל-פי עדויות, כפו על כל יושביו להתקבץ בחדר אחד שבו, לדברי העדים, הם כבלו את ידי הגברים, כיסו את עיניהם והכריחו אותם להסיר את כל בגדיהם מלבד התחתונים. בשעה 14:30 החיילים לקחו את הקבוצה לבית ספר יסודי סמוך, אך רק מאוחר יותר באותו לילה הם התירו לחברי הקבוצה לפנות את גופתה של האישה שנהרגה.

האם חיילי צה"ל הרסו את בית משפחת אל-קאנוע ב-4 בינואר? אם כן, מדוע? האם חייל צה"ל ירה על שתי הנשים? אם כן, מדוע? האם כוחות צה"ל מנעו מבני המשפחה לפנות את גופתה של אישה שנהרגה בעת שהבית פונה? אם כן, מדוע?

ב-4 בינואר, ירו חיילי צה"ל, על-פי עדויות, בשתי תקריות נפרדות, בבני משפחה שניסו לעזוב את אזור א-סאיפא שמצפון-מערב לבית לאהיה. סדרת התקריות החלה בנחיתת פגז זרחן לבן בבית משפחת אבו חלימה [נ"צ $31^{\circ}33'47.08''N/34^{\circ}29'22.14''E$], שממנה נהרגו חמישה מבני המשפחה, אחת מהם תינוקת, ונפצעו ארבעה. בני המשפחה העמיסו את ארבעת הפצועים ואת גופת התינוקת על שני טרקטורים כדי לקחת אותם לטיפול רפואי. עדים רבים אמרו כי חיילי צה"ל ירו על אחד הטרקטורים מול בית הספר מועאווייה [נ"צ $31^{\circ}33'26.39''N/34^{\circ}29'23.23''E$], הרגו שני צעירים לא חמושים, מוחמד ומטר אבו חלימה, ופצעו אדם שלישי. החיילים התירו לניצולים לעזוב אך סירבו לאפשר להם לפנות את גופות שני הצעירים והתינוקת. לדברי עדים בעת הירי הפסיק הטרקטור לנוע והאנשים שנסעו בו הרימו את ידיהם. מאוחר יותר באותו ערב ניסו בני משפחה אחרים לעזוב את האזור עם גופות שאר האנשים שנהרגו בהתקפת הזרחן, ואליהם הצטרפו כ-150 מתושבי השכונה שצה"ל הורה להם, על-פי הטענה, לעזוב את האזור. על אף ההוראה לעזוב, וחרף העובדה שהניפו דגלים לבנים, נפתחה אש מנשק קל לעבר מספר משאיות ואנשים שהלכו ברגל, בסמוך לצומת אל-עטאטרה; כמה אנשים נפצעו. מאוחר יותר התירו להם החיילים לעזוב את האזור מבלי לקחת עמם את הגופות או המשאיות.

האם חיילי צה"ל פתחו באש על הקבוצה שנסעה בטרקטור ועל הקבוצה הגדולה יותר בצומת אל-עטאטרה ב-4 בינואר? אם כן, מדוע? האם צה"ל מנע את פינוי הפצועים וההרוגים בשני המקרים? אם כן, לשם מה?

לדברי עדים רבים, בליל ה-3 בינואר ירה טנק של צה"ל פגז שפגע בגרם המדרגות בקומה השנייה של בית משפחת אל-מרדי בבית לאהיה [נ"צ $31^{\circ}33'36.78''N/34^{\circ}29'23.58''E$]. על-פי טענות, ב-4 בינואר השתלטו חיילי צה"ל על הבית, העבירו את בני המשפחה לבית הסמוך והורו להם להתקבץ בחדר מרכזי. ב-5 בינואר, בסביבות השעה 10:00 בבוקר, הודיעו החיילים ליושבי הבית כי יוכלו לעזוב את

האזור. כ-19 בני אדם יצאו מהבית יחדיו, ובהם ילדים שהחזיקו, על-פי הטענה, דגלים לבנים. עדים אמרו כי בעת שהלכו במורד הרחוב חיילים ירו שוב ושוב מעל ראשיהם ועל הקרקע שסביבם. עדים זיהו את הנקודה [נ"צ 34°29'44.04"E / 31°33'5.64"N] שבה נהרגה ילדה בת שש, נדא אל-מרדי, מכדור שפגע בעורפה בעת שהלכה מזרחה עם אביה ושני אחיה הצעירים, שהחזיקו דגלים לבנים, לאורך רחוב המוביל לצומת בית לאהיה.

האם חיילי צה"ל ירו פגז טנק על בית משפחת אל-מרדי ב-3 בינואר? אם כן, מדוע? האם צה"ל ירה על משפחת אל-מרדי בעת שהלכה ברגל ב-5 בינואר? אם כן, מדוע?

ב-4 בינואר פתחו כוחות צה"ל, על-פי דיווחים, בירי מנשק קל על בני משפחת ג'וחא בעת שאלה ניסו לעזוב את אזור א-זייתון, והלכו דרומה בסביבות רחוב סלאח א-דין כשהם נושאים דגלים לבנים. על-פי הטענה, יום קודם לכן השתלטו חיילי צה"ל על בית המשפחה והורו לתושבים "ללכת לרפיח". ב-3 בינואר, בשעות אחר הצהריים המוקדמות, נפתחה אש על הקבוצה והם מצאו מחסה למשך הלילה בחניה מקורה. ב-4 בינואר הם שבו וניסו לצאת לדרך, ואז נפצע איבראהים ג'וחא, בן 17 או 18, באורח קשה מירי. הוא מת כ-13 שעות מאוחר יותר לאחר שלא התאפשר לו לקבל טיפול רפואי.

האם חיילי צה"ל ירו על משפחת ג'וחא ב-4 בינואר? אם כן, מדוע?

אנו מודים לך מראש על תשומת הלב שתקדיש לבקשה זו. נעריך זאת, אם תעביר אלינו את התשובות לשאלות אלה, וכל מידע רלוונטי אחר שתחפוץ להעביר, עד ה-24 בפברואר 2009.

בכבוד רב,

ג'ו סטורק

סגן מנהל

החטיבה לענייני המזרח התיכון וצפון אפריקה